

הישיבה השש-עשרה של הכנסת השלישית

יום שני, ט"ו חשוון תשט"ז (31 אוקטובר 1955)

ירושלים, 'בנין הכנסת, שעה 16.08

א. חוק הסכמים קיבוציים, תשט"ו – 1955 *

(קריאה ראשונה)

אפילו רמז לפגיעה בפועל, אין בו פגיעה בשום גורם וב' שום אדם, ובוודאי לא בפועל.

חבר הכנסת שוסטק טען כי אין צורך בחוק זה, משום שבארצות רבות, שמפותח שם המשאומתן הקולקטיבי, אין חוק כזה, וכדוגמה הביא את אנגליה וקאנאדה. בקאנאדה קיים חוק הסכמים קולקטיביים, ואשר לאנגליה, הרי זו הארץ היחידה שבה מוסדר ההסכם הקולקטיבי על סמך החוק המקובל, ה"קומן לוי", ורק לפני שנים מספר פסק בית-הלורדים בזכות תקפם של ההסכמים הקולקטיביים. דרך זו מקובלת רק באנגליה לפי שיטתה המשפטית, ושום מדינה אחרת לא הלכה בעקבותיה. מאידך גיסא, קיים חוק הסכמים קולקטיביים כמעט בכל שאר המדינות, ואני אקרא רשימה קצרה: אוסטרליה, אוסטרירה, בלגיה, בוליביה, בראזיל, קאנאדה – ופה אני מצטער לומר שחבר הכנסת שוסטק טעה, פשוט, יש חוק כזה בקאנאדה – צ'ילה, קולומביה, קוסטה-ריקה, קובה, צ'כוסלובאקיה, אקוודור, פינלנד, צרפת, יוון, הונגאריה, פולניה, פרס, אירלנד, לוסמבורג, מסקיקו, הולנד, ניוזילנד, נורווגיה, פורטוגל, שבדיה, שווייץ, תורכיה, דרום-אפריקה, ברית-המועצות, ארצות-הברית...

אליעזר שוסטק (תנועת החרות):
ארגון האומות המאוחדות.

שר-העבודה ג. מאירסון:
כמעט, אבל לרבות קאנאדה.

חבר הכנסת שוקן הטיל ספק אם יש צורך בחוק המוצע, ושאל אם הגיע הזמן לשים את גולת-הכותרת על חוק' העבודה, וטענתו העיקרית היתה, שקדומת הדאגה לייצור ולגדלת ההכנסות. אי אפשר שיהיה לי או למישהו אחר ויכוח עם חבר הכנסת שוקן על הצורך לדאוג גם לייצור ולהגדלת ההכנסה. אבל אינני מבין מה כאן הסתירה. להפך, לפי דעתי, יחסי עבודה מסודרים עוזרים גם לייצור וגם להגדלת ההכנסה. לפי דעתי, אנרכיה ביחסי עבודה בלי הסדר, בלי הסכמים קולקטיביים, עלולה לפגוע בייצור ואולי יותר מאשר כל גורם אחר. את זאת יודעים לא רק מנהיגי העובדים ולא רק מהסכנים גדולים בעולם. כל בעל-מפעל שמרני יודע, שאם הוא דואג לכך שיחסי העבודה במפעלו יהיו מוסדרים, אם הפועלים פחות או יותר מרוצים מתנאי העבודה – הייצור גדל. אין לי כל ספק שהסכמים קולקטיביים והחוק הזה, הבא להכניס הסכמים קולקטיביים למסגרת חוקית, עשויים להיות רק גורם מקדם את הייצור ולא להפך.

חבר הכנסת אריאב חשב שחוק יישוב סכסוכי עבודה

היו"ר י. שפרינצק:

אני מתכבד לפתוח את הישיבה השש-עשרה של הכנסת. נסיים את הדיון בחוק ההסכמים הקיבוציים. רשות-הדיבור לתשובה לשר-העבודה.

שר-העבודה ג. מאירסון:

כבוד היושבי-ראש, כנסת נכבדה, רצוני להודות לחברי הכנסת, שהשתתפו בדיון על הצעת החוק, על הוויכוח הענייני ועל רמתו הגבוהה מאד, נדמה לי כי דבר זה חוזר בדיונים על כל חוקי העבודה – דבר המבדיל את הכנסת שלנו מספרלאמנטים רבים בעולם. למרות הוויכוחים וחילוקי-הדעות בדרך כלל, הנה בעניני תחיקת העבודה, הוויכוח מתנהל תמיד לענין וחילוקי-הדעות אינם כל כך תהומיים. ובכל זאת היו חילוקי-דעות והשגות על החוק המוצע, עד כדי כך שהיו כמה חברים – אמנם לא מרובים – שסברו כי יש להחזיר את החוק לממשלה משום שעדיין לא הגיעה שעתו.

ברשותכם, רצוני להעיר את הערותי על-פי העניינים שנגעו בהם חברי הכנסת. ההצעה להחזיר את החוק לממשלה באה מצד חברי סיעת תנועת החרות, ונדמה לי שיהיה זה נכון אם אומר, שהתנגדותם היסודית של חברי סיעת תנועת החרות לחוק המוצע בוטאה על-ידי חבר-הכנסת מגורי כהן; זאת אומרת, ההתנגדות היא לעצם העובדה שבחוק המוצע – כמו בחוקים אחרים, אולי בחוק זה בצורה יותר מעשית – יש שמירה על אי-פיצול מחנה העבודה בארץ. והואיל ולחבר-הכנסת מסיעת תנועת החרות יש ענין בקיומו של פיצול זה, הם הגיעו עד כדי כך שהם מוכנים בלב לא-כבד, כנראה, לוותר על החוק הזה לגמרי, משום שקיים בו סעיף על ייצוג ארגון הפועלים. אמנם חברים אחרים, חברי-הכנסת שוסטק ואבניאל, הביאו גם נימוקים אחרים, אבל הם לא יחשבו לי זאת לעולל אם אחשוד בהם, שהנימוק האמיתי הוא זה שצינתי.

ובכל זאת, חבר-הכנסת אבניאל ראה בחוק זה אבן-נגף לקליטת העלייה. לפי דעתי, ההפך הוא הנכון. הבטחת תנאי עבודה אחידים לוותקים ולעולים הוא תנאי ראשון לקליטה ולמניעתה של דיפרנציאציה סוציאלית, דבר שבטיני הוא חמור ומסוכן מאד, בין ותיקים ועולים חדשים. וטענתו של חבר-הכנסת שוסטק כי החוק המוצע יפגע בפועל, נכונה היא אם רואים כפגיעה בפועל שמירה על כוחו הארגוני ועדיף ליכודו הארגוני. אני יודעת שחבר-הכנסת שוסטק מת שוב ארגון פועלים, אבל רק את הארגון שלו. אם מחשיבים את כוחו הארגוני של הפועל, אי אפשר למצוא בחוק המוצע

איגודים הנתונים להשפעה ישירה של המעביד, דבר האסור גם על-פי אמנה בינלאומית, הרי אינני יכולה להבין מה האינטרס של נותניה העבודה לעשות הסכם עם גוף שלמעשה אינו קיים.

ולחברה הכנסת ריפתי, כמעט על אותו הנושא. הוא טען לזכותו של ועד הפועלים לחתום על החוזה. בו אינני חושדת שהוא מעוניין בפיצול האיגוד המקצועי ובהקמת מה שנקרא "Company Unions"; הוא ודאי מתכוון לוועדי עובדים במרות ההסתדרות, ואלה יוכלו לפעול בשם ההסתדרות אם ההסתדרות מייפה כוחם לכך, אם לא תעשה זאת, לא תהיה ברכה לשום צד, וודאי וודאי לא לפועלים, אם למרות זאת יצאו להיות צד.

חברה הכנסת אריאב טען שיש לאפשר חוזה אישי הקובע תנאים גרועים יותר לעובד ממה שנקבע בהסכם הקולקטיבי. מהותו של ההסכם הקיבוצי הוא בכלליותו. ברגע שאתה מאפשר חוזים אישיים גרועים מן החוזה הקולקטיבי, מה נשאר מן החוזה הקולקטיבי?

חברה הכנסת שוסטק דרש הפיכת החוזה הקולקטיבי לחוזה אישי, שיאפשר לתבוע פיצויים מעובד אם ישבות בניגוד להסכם הקיבוצי. חברה הכנסת שוסטק, סעיף 19 קובע כי הוראות בדבר תנאי עבודה, פיטורים והתפטרות, חובות וזכויות אישיים הם בבחינת חוזה אישי.

חברה הכנסת אלמוגי עורר את השאלה מה יהיה לאור סעיף 19, אם פקע תקפו של הסכם קיבוצי ותוך המשא ומתן לחידושו פרצה שביתה. האם זאת הפרת החוזה האישי?

אולם בטרם אגמור בענין זה, אסטה מעט הצדה. כאחד העתונים דובר על כך שחברה הכנסת אלמוגי היה אחרון הנואמים בישיבה הראשונה בשבוע שעבר, ובשל כך לא זכה שיתברר אותו בישיבה השניה. אני עושה זאת ברצון, ומברכת את חברה הכנסת אלמוגי להופעתו הראשונה בכנסת.

התשובה לחברה הכנסת אלמוגי היא, כי החוק בא למנוע חלל ריק בתנאי העבודה. נגמר ההסכם הקיבוצי, ממשיכים הפועלים לעבוד לפי התנאים הקודמים, וכאשר ייערך הסכם חדש, הרי לפי סעיף 11 תקפו מן ותאריך שייקבע בהסכם. שביתה בתקופת הביניים אינה, כפי שכבר אמרתי, הפרת חוזה אישי.

חברה הכנסת בקר וריפתי מתנגדים להוראת המאפשרת לצדדים לקבוע בהסכם שבמקרים מסוימים ישולמו פיצויים בסכום מוסכם. קריסוד בחוק המוצע הוא אי-התערבות בתוכן ההסכם, ומה שקבוע בסעיף 24 הוא שהארגונים לא ישלמו פיצויים אלא אם כן הסכימו לכך. יש ברירה לחתור להסכם הרצוי להם. בכל אופן, החוזה בא להבטיח שהארגון לא ייתבע. אמנם עלולים להיות מקרים שאחר-כך יהא רצון דווקא לצדדים להתחייב לענין כזה. הדבר תלוי רק ברצונם של שני הצדדים.

חברה הכנסת שוקן הוא בעד חובה מלאה לשלם פיצויים. אם כן, האיסור לחייב איגוד מקצועי לשלם פיצויים בכל מקרה, אף אם לא נקבע בהסכם, בא לשמור על האיגוד המקצועי. פיצויים בלתי-מוגבלים עלולים להרוס איגוד, והנוק ייהיה לציבור כולו; כי אין אני סבורה שאיגוד של פועלים הוא אף ורק לתועלת הפועלים. לדעתי, איגוד פועלים, תנועת פועלים מאורגנת היא כמעט התנאי הראשון לכלכלה יעילה. אי אפשר שתצמח כל טובה למשק בארץ, כאשר הפועלים אינם מאורגנים ויש "חוסש" מלא לפועלים ולנותניה העבודה.

חברה הכנסת כהן הוא בעד הרחבת החובה לשלם פיצויים

קודם לחוק המוצע. לא אכנס עכשיו לשאלות הקשורות ביישוב סכסוכי עבודה. אעשה זאת תוך שבועות מספר, עת תוגש לפני הכנסת הצעת חוק יישוב סכסוכי עבודה. שני החוקים — חוק יישוב סכסוכי העבודה וחוק ההסכמים הקיבוציים — הוכנו בעת ובעונה אחת, ושניהם אושרו על-ידי הממשלה. מובן שאי-אפשר לקיים דיון על שני חוקים בעת ובעונה אחת בכנסת, ומשום כך קודם החוק המוצע, כי הוא מסדיר את ההסכמים הקולקטיביים, ואחר כך תבוא הצעת החוק הדנה בסכסוכים הנובעים מהם.

וכלפי התובעים בוררות חובה — זאת תבעו, דומני, גם חברה הכנסת אריאב ואבניאל — רוצה אני להעיר שבאוסטרליה קיים חוק של בוררות חובה, והיא השיגה מקום של כבוד לפי מספר השביתות — מקום שלישי בין כל מדינות העולם, למרות חוק בוררות חובה. יש מומחים רבים בענין יחסי עבודה שמטילים ספק גדול אם על-ידי חוק של בוררות חובה מונעים שביתות או אי-שקט בשטח של יחסי עבודה.

חברה הכנסת קלמר עורר בהודמנות זו את שאלת בתי הדין המיוחדים לעניני עבודה. זו בעיה נכבדה מאד, ובבוא העת נדון בה. עלי להעמיד את חברה הכנסת קלמר על טעות אחת. בתי-הדין לעניני עבודה, בארצות ששם הם קיימים, אינם דנים בסכסוכים קולקטיביים, אלא בסכסוכים אישיים, כתביעת היחיד על סמך חוזה ולא בקביעת זכויות כחווה. רק באוסטרליה מכנים מסודות בוררות חובה בשם בתי דין לעבודה. ואשר להצעתו של חברה הכנסת קלמר שהחוק יחייב עשיית הסכמים קולקטיביים — גם זה נושא לחוק ליישוב סכסוכי עבודה, כי סירובו של אחד הצדדים לנהל משאומתן על הסכם קולקטיבי הוא סכסוך עבודה.

חברה הכנסת קלמר ושוסטק ואחרים דרשו חוק לשכות עבודה. חברה הכנסת מגורי-כהן דרש חוק להגנת השכר. אני מקוה שבכנסת הוואת נוכל להביא חוק בדבר לשכות עבודה. אשר לחוק הגנת השכר, הרי מכינים עתה במשרד העבודה הצעת חוק כילל בשטח זה, במסגרת חוק חוזה העבודה האינדיבידואלי, שיסדיר חובות וזכויות אישיות של הצדדים לחוזה עבודה.

פה אנו מגיעים לדבר המעניין במיוחד את חברה הכנסת שוסטק וחבריו. הוא טען נגד מתן הזכות להיות צד להסכם קיבוצי רק לארגון הנוצק. בכל הארצות ששם קיים מצב עובדתי כמו בארץ ביצע ליתס הכוחות בין הארגונים, הארץ גזן היציג הוא צד להסכמים קיבוציים. זהו המצב בכל ארצות סקאנדינאביה, באנגליה, באוסטרליה, בנירילנד ובארצות אחרות רבות. רק בארצות שבהן האיגוד המקצועי מופצל בין שני כוחות שונים בערך, מחפשים פתרונות אחרים, אך גם שם המגמה היא למנוע שני הסכמים נפרדים באותו מפעל. ההסכמים מקבילים בשבוע יחסי עבודה ולא יסדירו אותם. גם לפי החוק המוצע יכולה ההסתדרות העובדים הלאומית להיות צד להסכם במפעלים בהם ההסתדרות הוואת היא היציגה, אם יש מפעלים כאלה. לא ייתכן שאנחנו ניציר חוק שיהיו מפעלים כאלה. אם יש — בבקשה.

חברה הכנסת אריאב טען נגד הסעיף בהצעת החוק, האומר שרק ארגון פועלים קיים יכול להיות צד לחוזה קולקטיבי. המטרה העיקרית של הסכם קיבוצי היא להבטיח יציבות, וזה לא יושג על-ידי התארגנות ארעית של קבוצת עובדים לשם עריכת חוזה. היום יתארגנו, יעשו חוזה, וכשהחוזה לא ימצא חן בעיניהם, יתפזרו והחוזה היה כלא היה. ארץ ליבראלית כשווייץ נתנסתה בזה, ורק לפני שנה באה לידי אותה מסקנה. אם חברה הכנסת אריאב אינו מתכוון לעידוד

הרחבה מבטיחים שיקול מספיק, וברור שלא ינתן צו זה לגבי אותם סעיפים בהסכם שאינם מתאימים מבחינת המשפט, המפעלים והעובדים כאחד.

אין מקום לחרדתו של חבר-הכנסת וילנר פן יפגע צו ההרחבה בעובדים, מאחר שבסעיף 30 (ב) נאמר במפורש כי זכויות העובד בכל הסכם אחר תהייה שמורות. כן אין מקום לחשש שהביע חברי-הכנסת שוקן כי מפעל גדול, כ"אתא" למשל, ייפגע על-ידי צו ההרחבה. אם התנאים כ"אתא" טובים יותר, הרי הוא רק ירוויח על-ידי כך שגם מתחריו יצטרכו לקיים תנאים טובים יותר; אם, חס ושלום, במפעל כה גדול כ"אתא" התנאים גרועים יותר, הרי מוצדק יהיה לתקן זאת. אולם דווקא בדוגמה קונקרטית זו, אינני רואה מה יכול לקרות לרעת המפעל. אני יודעת שאנשי "אתא" מתפארים בכך — בוודאי במידה רבה של צדק — כי בכמה שטחים תנאי העבודה המקובלים במפעל הם מעולים יותר מאשר במפעלים אחרים. דווקא לגבי "אתא" או מפעלים דומים אינני רואה מקום לכל חשש.

אשר לגוף שיעץ לשר בקשר למתן צו ההרחבה, הלכנו באיתה הדרך כלגבי שאר החוקים: בכל המקרים שקיים גוף קבוע למטרה מסוימת ומיוצגים בו הארגונים הרפרזנטאטיביים, משמש אותו גוף כמייצג לביצוע. כך נקבע בחוק החניכות, בחוק עבודת הנוער, בחוק שירות מילואים (חג' מולים), בחוק ביטוח לאומי ובחוק ארגון הפיקוח על העבודה. הכוונה היא ששני החוקים, החוק המוצע והחוק ליישוב סכסוכי עבודה, יתקבלו יחד בקריאה שלישית.

חבר-הכנסת שוסטק רואה פגיעה בחופש האיגוד, וכוונתו לאיגוד שהוא מייצגו, דווקא בהוראה הבאה להגן על חופש ההתאגדות. סעיף 27 (1) בא להבטיח כי לא תורחב ההוראה בהסכם קולקטיבי המחייבת לקבל לעבודה רק חברים של איגוד מקצועי מסוים. לכל הדעות יש בהוראה זו הגנה על חופש ההתאגדות ולא פגיעה בו. אילו לא נכלל סעיף זה בחוק, צריך היה חבר-הכנסת שוסטק לבוא בטענות, אך בוודאי אין מקום לטענה על הכללתו.

חבר-הכנסת כהן שאל: אם בנסיבות האמורות בסעיף 27 אסור לתת צו הרחבה — מדוע יאושר הסכם כזה מלכתחילה? הוא לא הבחין בין הסכם ראשוני ובין צו הרחבה. אין הממשלה מתערבת בהסכם הראשוני, מה שיוסכם בו בין הצדדים, יחייב אותם, אולם לא כל המחייב את הצדדים על פי הסכם ביניהם ראוי להיות מחייב לענף כולו. כמו כן אין מקום לטעון שהוראה פסולה להרחבה צריכה להיות פסולה מעיקרה, השר השוקל אם יש לתת צו הרחבה יצטרך לשקול בענין זה, אך בקשר לסעיפים, שעליהם באים שני הצדדים לידי הסכם, הערכתנו היא כי אין לממשלה להתערב בתכנם.

אני מבקשת להעביר את הצעת החוק לוועדת-העבודה.

ה צ ב ע

בעד העברת הצעת החוק לוועדת-העבודה — 30

נגד — 10

נמנעים — 7

ההצעה להעביר את הצעת חוק הסכמים קיבוציים, תשט"ו — 1955, לוועדת-העבודה נתקבלה.

היו"ר י. שפרינצק:

רשות-הדיבור, למסירת הדעה על הימנעות מהצבעה, לחברת-הכנסת וילנסקה.

אני רוצה להגיד לו, כי מה שמוצע בחוק לגבי הרחבת חובת פיצויים, זו פשרה בין שתי שיטות שנתגבשו בשנים האחרונות בארצות רבות. אנג, חבר-הכנסת כהן טען שהחוק המוצע אינו מתקדם כל צרכו. בהזדמנות זו אביע דעתי, כי בחוק זה יש גיבוש הנסיון במדינות השונות, הן להלכה הן למעשה, וכן מסקנות שאנו למדנו גם לחיוב וגם לשלילה מתוך מציאותנו בארץ.

חבר-הכנסת אריאב אינו מתלהב מזה שמסכות של הרחבה תהא מוראה ביד שר-העבודה, במקרה זה שרת-העבודה. לא אכל לנחם אותו בהרבה, אלא רק להגיד לו שכל שר המקבל מסכות מן הכנסת, הרי ההנחה היסודית היא שהוא ישתמש במסכות זו אך ורק לתועלת הענין, ובתוך זה גם שר-העבודה, מה ששר-העבודה צריך לשקלל בזמן שהוא מציץ צו הרחבה — הוא יעשה זאת רק כשיהיה משוכנע שזה לתועלת הענין ולא יגרם נזק לשום צד מן הצדדים. חבר-הכנסת אריאב, צו הרחבה ניתן על-ידי שר-העבודה גם בארצות שהוכרת, היא הדין בבלגיה, גרמניה, קאנאדה, אירלנד, פינלנד, שווייץ ומדינות אחרות.

חבר-הכנסת שוסטק טען פה טענה מוזרה במקצת. הוא אמר שצו ההרחבה יפגע במפעלים קטנים, כאשר פועלים ישרי גו תנאים על-ידי הסכם קולקטיבי במפעלים גדולים, ואחר-כך יטילו את התנאים האלה על מפעלים קטנים. חבר-הכנסת אבניאל טען בדבר סתירה פנימית בין משאומתן חפשי לבין צו הרחבה, ודרש שהשר יקבל על עצמו גם מסכות לעסוק בתוכן החוזה ולא רק בהרחבה. אולם הסתירה בין משאומתן חפשי בחלקו הראשון של החוק לבין צו הרחבה אינה אלא מדומה, ורק חבר-הכנסת אבניאל רואה בשני אלה, כבואם יחד, סתירה. האמת היא שיש לראות בשיטה שבחוק המוצע דווקא מציגה, צו הרחבה ראשיתו בארצות ששם קיים משאומתן חפשי הדרך המוצעת היא הברירה ביותר, משאומתן חפשי קובע את אשר יחול על הרוב המכריע, ואחר כך בא הצו ואומר: מה שהרוב המכריע הסכים לו, יחול גם על המיעוט. לדעתי, זהו הביטוי הנכון לדמוקרטיה תעשייתית.

חבר-הכנסת החוששים להנהגת צו ההרחבה, והטוענים שההרחבה תחול על הסכם קיבוצי עם מספר מסויים של מפעלים גדולים, לא שמו לב לעיקרי. רק הסכם קיבוצי כללי אפשר להרחיב, והסכם קיבוצי כללי הרי הוא הסכם שארגון של מעבידים מחייב בו את כל חבריו ולא הסכם כשם מפעל מסויים. פה גם הטעות של חבר-הכנסת שוסטק, כי צו ההרחבה אינו מאפשר לשר-העבודה לקחת חוזה קולקטיבי בודד שנחתם במפעל אחד ולהטיל אותו על מפעלים אחרים. אם זה חוזה קולקטיבי כלכלי, למשל, אם התאחדות בעלי-התעשייה חתמה על חוזה קולקטיבי, פירוש הדבר שארגון התעשייה או בעלי-התעשייה המייצגים את המספר הגדול ביותר של מפעלים, ארגון זה חתם.

אליעזר שוסטק (תנועת החרות):

גם הם מעוניינים לדחוק את המפעלים הקטנים, ביחוד בהתאחדות בעלי-התעשייה.

שר-העבודה ג. מאירסון:

בכל זאת אינני רואה דרך אחרת, אינני רואה כל הגיון כלכלי ומסחרי אף אם חוזה קולקטיבי יחתם על-ידי התאחדות בעלי-התעשייה המייצגת את הרוב המכריע של בעלי-התעשייה, ונאפשר למפעלים אחרים — שאין סיבה מיוחדת שלא יהא החוזה חל עליהם — להתחרות גם בעובדים וגם במפעלים. אינני רואה איזו תועלת מעשית תצמח לארץ כולה על-ידי שנאפשר בדברים כאלה. הסיגים שנקבעו למתן צו

היא, שהיא משולבת עם הצעת חוק אחרת אשר נועדה להביא לידי התערבות ממשלתית במאבק העובדים. הנסיון מוכיח כי ההתערבות הממשלתית היא תמיד לרעת העובדים. הנסיון מוכיח, שכאשר העובדים נאבקים במאבק מעמדי חפשי, הרי לפי הנתונים הרשמיים של הוועד הפועל של ההסתדרות נגמרות 69% מהשביתות בנצחון, 13% — בפשרות, ורק 18% — באי הצלחה. כלומר, התערבותה של הממשלה בסכסוכי עבודה היא תמיד נגד מאבקם של העובדים, התערבות מפורשת נגד אינטרס העובדים ולטובת המעבידים.

על כן נמנענו בהצבעה על הצעת חוק זו.

הי"ר י. שפרינצק:

צריך יהיה לדון פעם בשאלה מה היא הודעה ומה זה השתתפות בוויכוח.

ב. חוק המועצה להשכלה גבוהה ולמחקר, תשט"ז — 1955 *

(קריאה ראשונה)

המועצה להשכלה גבוהה ולמחקר, שם החוק הקודם היה: חוק המועצה למוסדות ההשכלה הגבוהה והמדע, בשינוי השם יש משום הדגשת עקרון. אותה רשות ממלכתית לעניני השי" כלה גבוהה ומחקר במדינה אשר תיקרא: "המועצה להשכלה גבוהה ולמחקר", שסעיף ראשון בחוק זה דן בהקמתה — תעודתה היא השקידה על קידום ההשכלה הגבוהה והמחקר המדעי, היסודי והשימושי, במדינה וכן על תיאומם לצרכי המדינה. עניני ההשכלה הגבוהה, המחקר המדעי והמחקר השימושי לצרכי המדינה — הם צריכים לפי החוק להנחות את המועצה בכל פעילותיה: בדאגה לביסוסם של מוסדות ההשכלה הגבוהה והמחקר, להרחבתם, לשכלולם ולהאדרת רמתם; בטיפוח שיתוף הפעולה בין המוסדות האמורים לבין עצמם ובין לבין המועצה; בהכרת מוסדות להשכלה גבוהה ולמחקר, באישור חוקותיהם, באישור תקציבים ותכניות פיתוח.

הקמת רשות ממלכתית לעניני ההשכלה הגבוהה והמחקר היא עכשיו תופעה רגילה בכל המדינות והארצות. היא משמשת ביטוי מוחשי להתעניינותה של המדינה והציבור בהיוון הגבוה והמדע.

הרשוני נא להתעכב קצת על תופעה זו ועל גורמיה, מעני שלפי הדיון שהיה בציבור על שאלה זו התברר לי, כי אמנם הדבר טעון הסבר, והמושגים בנדון זה הם קצת — אולי אפילו יותר מקצת — מיושנים. התעניינות זו המזייבת את כניסתה של המדינה לתחום ההשכלה הגבוהה והמדע, מקורה בשלוש תמורות יסודיות שנסתמנו בדור האחרון במדע, במדינה ובחנינו: (א) בתנאי המחקר המדעי בימינו; (ב) במיקומו של המדע בשיח המדינה ובבטחונה; (ג) בחשיבותה המכרעת של ההשכלה הגבוהה בעיצוב דמותו של האדם ודמותה של החברה בימינו.

תנאי המחקר המדעי השתנו ביסודם. הם מהווים גורם ראשון לעיצוב חדש של דמותו של החינוך הגבוה. בימינו אלה דורש המחקר המדעי ארגון ותכנון רב, השקעת אמצעים מרובים, ציוד נכשירים מורכבים ויקרים, ריכוזם של עובדי מן מקצועיים ומומחים קבועים לא מעטים. אין אפשרות למדע

אסתר וילנסקה (מקי):

כנסת נכבדה, אם כי אנו מכירים בחשיבותו של מתן חוקי חוקי להסכמים קולקטיביים, לא יכולנו להצביע בעד הצעת חוק זו, מכיון שהיא כוללת אישור של מוסד המתערב בסכסוכי עבודה, כלומר כוללת למעשה התערבות ממשלתית נגד מאבק העובדים. כמו כן כוללת הצעת חוק זו עונש על ארגוני עובדים בעד מה שמכונה עליידי הממשלה בשם "הפרת הסכם קולקטיבי". הנסיון מוכיח כי במשטר הקאפיטליסטי יורד הערך הריאלי של השכר בגלל עליית המחירים, רמת החיים יורדת בהתמדה והעובדים נאבקים בצדק להעלאת שכרם. איננו מסכימים להטלת עונש על ארגוני עובדים בגלל מאבקם בעד העלאת השכר כתוצאה מהירדת רמת החיים המבוצעת עליידי הממשלה.

עיקר הסיבה שבגללה לא הצבענו בעד הצעת חוק זו

הי"ר י. שפרינצק:

אנו עוברים לדיון בחוק המועצה להשכלה גבוהה ולמחקר, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לשר החינוך והתרבות.

שר החינוך והתרבות ב. דינור:

אדוני הוישב ראש, כנסת נכבדה. חוק המועצה להשכלה גבוהה ולמחקר, שאני מתכבד להביאו לפני הכנסת, הונח על שולחן הכנסת השניה במושב האחרון, אלא שהכנסת לא הספיקה לדון בו, מחוסר זמן מתאים. הענין עצמו נדון בכ"ט סת השניה עוד לפני למעלה משלוש שנים, בראשית תמוז תשי"ב, עם הגשת הצעת החוק על "המועצה למוסדות ההשכלה הגבוהה והמדע". הצעת החוק היא הועברה אז לוועדת החינוך והתרבות. הוועדה טיפלה בה והכניסה בה שינויים מרובים. הממשלה הוריעה שהיא לוקחת בחזרה את הצעת החוק, מכיון שגורמה היה לממשלה שהחוק, באותה צורה שקיבל בסוף הדיון, אין בכוחו לפתור את הבעיות המרובות והקשות של ההשכלה הגבוהה והמחקר המדעי במדינה. הממשלה הקימה ועד מייצג לעניני ההשכלה הגבוהה בהשתתפותם של שרים, שופטים, נציגי האוניברסיטה, הסכנין ומכון ויצמן, אנשי ציבור ומדע. הוועד עיין בהצעת החוק בכמה וכמה ישיבות. אחרי כן הובא נוסח החוק לפני הממשלה שאישרה אותו והחוק המוצע הונח על שולחן הכנסת. בהיותו בחוק לארץ דנתי עם אנשי מקצוע בענין החוק. היתה לי הזכות לדון על כך עם המנחה איינשטיין, אשר הקדיש לעיון בהצעה זו זמן לא מועט, אני מתעכב על כך משום שהיה מי שטען בעתונות שנהגנו, כביכול, ב"פזירות" בהצעת החוק הזאת.

אני רוצה להסביר כמה נקודות עיקריות הנוגעות לחוק: (א) מה אנו רוצים להשיג עליידי הקמת המועצה, ומה הם התפקידים שאנו מטילים עליה; (ב) מה הם הנימוקים להרכב המוצע של המועצה, ובאילו מידה קשור הרכב זה בתפקידים שהחוק מטיל על המועצה; (ג) מה הן סמכויותיה של המועצה, ובאילו מידה מבטית הארגון של המועצה, שהוצע בחוק, את יעילות פעולתה כגבולות סמכויותיה.

ראשית — מלה אחת על שם החוק. שם החוק: חוק

בכל מדינה בימינו, כל מדינה שוקדת, מוכרחה לשקוד, גם על ניצולו המלא של הפוטנציאל של ארצה בשלמותו וגם על חישוף אפשרויותיו המאכסימאליות של הפוטנציאל האנושי שלה. כל מדינה מעוניינת בכך, מחויבת לשקוד על כך, שארגונה יהיה יעיל ביותר, שהיא תשכיל לא רק לשמור על המורשה התרבותית של העם שהיא הופקדה על שמירתה, אלא לקדם אותה ולהכניס את החינוך ואת הגרעין שבמורשת תרבות זו, למחזור החיים של העם בזמנה ובנסיבותיה, כל מדינה מחויבת להנחיל לעמה ולארצה את המאכסימום של הישגי המדע של הדור, כדי שתוכל לעמוד על רמת התרבות של הדור וכדי שתוכל לעמוד במלחמת-הקיום. רק בדרך זו תהיה מורשת התרבות של העם מורשת חיים, ורמת השכלה תבטיח לו קיום מתוך בטחון ועמדה של כבוד בין העמים והמדינות. ואין המדינה, כל מדינה, יכולה לעשות זאת אלא על-ידי טיפוח המחקר היסודי בתוכה ועל-ידי השימוש המאכסימלי בהישגי המדע והמחקר והחדרתם לכל תחומי חיה ולכל דרגות השכלתה וחינוכה. זוהי אחת הסיבות שב- עיית המחקר המדעי היתה לאחת מבצירות-היסודי בכל המדינות ואצל כל העמים, שאילצו את המדינות לשקוד על תיכנון ועל קידום של המחקר המדעי וההשכלה הגבוהה.

על אחת כמה וכמה שומה עלינו לשקוד על בעיית המחקר אצלנו, כי לגבינו הבעיה היא יותר חמורה והרת-תוצאות. אומר בפשטות ובלעז עקיפין: בעיה זו אצלנו היא, לדעתי, בעיית הגשמתן של המשמיות ההיסטוריות והעצמות העומות לפנינו: משימת קיום עצמאותנו, משימת ריכוז המוני ישראל בארצו ותחיתם על-ידי יישוב הארץ ופיתוחה. משימת אלה מחייבות אותנו גם להתאזרות מאכסימאלית בשדה המחקר. בטחוננו ועצמאותנו תובעים מאתנו להשלים באיכות מה שחסר לנו, ויחסר לנו תמיד, בכמות. גורלנו ההיסטורי מכה על ראשו ואומר: גדלו! משמעותם הממשית של הדברים היא: דרגה גבוהה יותר בהישגי המחקר והיקף רחב ביותר של אנשי מדע ומומחים בעלי איכות גבוהה ביותר. שומה עלינו להכיר ולחקור את כל היש והנמצא בארץ על מנת להפיק ממנו את מאכסימום האפשרויות הגנוזות בארץ; שומה עלינו לחשוף את כל הגולות המיוחדות בארצנו, הספונות באדמתה ובמעמקה, התגולות בשדותיה ובערבי תיה, הגלומות במימיה ובאווירה, בחומן של קרני שמש שהלהות ובעצמתן של רוחותיה הסוערות.

ולא זו בלבד. אחת מתעודותיו של כל חינוך גבוה היא לשמור על המורשה התרבותית של העם, להבטיח את רציפותה ולשתף אותה בהעלאת הכושר האינטלקטואלי והמורסני הצפון בעם, ובהפעלת כל היכולת הטכנית הגנוזה בו, ואם זה נכון ומוסכם כלפי כל חינוך גבוה, אצל כל עם ועם ול- גבי כל מדינה ומדינה — על אחת כמה וכמה מחייב הדבר אותנו. אנחנו עם בעל מסורת תרבותית עתיקה, ומסורת זו היא שעמדה לנו במאבקנו ובהידורות ועשירי-היסורים על קיומנו ועל דמותנו. יש מאמר ידוע של רבי שמעון בר יוחאי, על השכינה שירדה עם ישראל בגולה, ומאמר זה מציינ בעצם שתי עובדות: אחת העובדה שירות הצירה לא מספקה מיש ראל אף בימי שעבוד ובנוכח, וגם את העובדה שכוחות היצירה של העם היו כלואים וכבולים ולא היה להם אפיק ומרחב.

רק עכשיו, עם תקומת ישראל, ניתנה לנו ראשונה האפשרות וההזדמנות ההיסטורית הגדולה לשחרר את הכוחות הרוחניים, השכליים, הטכניים והארגוניים, שהיו כבולים באזיקים דורות רבים. תעודתו של החינוך הגבוה בישראל היא

רם לעסוק במחקר במוסדות החינוך ולחנך תלמידים על-ידי שיתופם במחקר — וזוהי הרי מהותו של כל חינוך גבוה — אלא אם כן מוסדות אלה מהווים מרכזים למחקר מדעי. בימינו אלה, מרכזים למחקר מדעי — משמעותם מוסדות, שבהם לא רק מרכזים את כל הידיעות על התקדמות המדעים וההישגים, על התגליות וההידושים שבהם, אלא מוסדות המעמידים לעצמם בדרך של קבע ושיטה בעיות מחקר, מוסדות שעבודת המחקר שלהם מוליכה אל תגליות וחדושים, מוסדות שבהם בוחנים בחינה שיטתית ומדעית את התגליות והחדושים, משכללים אותם ומכניסים אותם לרשות הרבים לשימושם. על-ידי שיתופם של תלמידי המוסדות בעבודה שיטתית זו, יכול בימינו מרכז למחקר מדעי לחנך אנשי מקצוע לשם מדע וגם להנחיל את הישגי המדע לכלל. כל מרכז למחקר מדעי — עליו לבחון יום יום את התקדמות המדעים ולהיות שותף לקידומם. אין כלל מוסדות מקריות בעבודה שרובן הגדול של התגליות המכריות בתולדות המדע בזמן החדש וביסוסן — עבר דרך האוניברסיטאות, דרך מוסדות החינוך הגבוה, משום כך נכון יהיה לומר שהתפקיד הראשון של כל אוניברסיטה, של כל מוסד לחינוך גבוה, הוא מחקר יסודי. מוסד שאינו מוציא לפועל מחקר יסודי שיטתי, אינו ראוי לשם אוניברסיטה. ואין זה מחקר עיוני בלבד, בלי מחקר מדעי עיוני אין בכלל מדע שימושי. אפילו ההמצאות הגדולות ביותר בימינו, גם הן באו מחוגי אנשי המחקר המדעי היסודי. קביעתה של עובדה זו חשובה ביותר. מן הידיעות הוא, כי תנאי המחקר החדשים מחייבים מבנים יותר גדולים ונרחבים למוסדות החינוך הגבוה, והם תובעים מעבודת יותר גדולות ומורכבות, ציוד רב, מכשירים יקרים וספריות גדולות. המחקר בימינו הוא מפעל מאורגן ומתוכנן, ויש להנהיג בו, במידה רבה, כמו במפעלים תעשייתיים. התעשייה, כידוע, אינה עומדת רק על מתכננים ראשיים ועל מנהלי המפעלים, האחראים להם בכל שלמותם, אלא היא מחייבת קיומם של המון עובדים בעלי דרגות שונות ובעלי הכשרה שונה: ממנהלים חלקיים קיים והמנהלים מקצועיים, ממכונאים וטכנאים מומחים, עד למנהלי עבודה ופועלים מאומנים ועובדים פשוטים.

הוא הדין גם במחקר מדעי. במרכז למחקר מדעי יש בודאי צורך באנשי מדע גדולים בעלי רמה גבוהה. אבל לא סגי בהכי. יש צורך בעובדים מדעיים מרובים בעלי דרגות שונות: שותפים למחקר וחוקרים עוזרים, חוקרים מדריכים ועוזרים מדעיים, אחראים למעבדות ועובדים בהם, וכיוצא בהם. משמעות הדבר, שראשית תעודתה של האוניברסיטה — (וכל בית-ספר גבוה ובית-ספר טכני גבוה, בימינו אלה, הוא כאוניברסיטה מבחינת הדרישות לגבי מחקר והשכלה) צריכה להיות — להכשיר עובדים מדעיים כדי לאפשר מחקר יסודי, כדי לאפשר למוסד הגבוה לשמש כמרכז למחקר, להוסיף להיות מרכז למחקר, וכדי לאפשר את אפיו החינוכי של כל חינוך גבוה, והוא — שיתוף התלמידים במחקר.

תנאי המחקר החדשים מחייבים השקעות מרובות והוצאות גדולות במידה כזאת, שאין שום אפשרות לפעול בחינוך הגבוה בלי השתתפות גדולה מצד המדינה, אף באמצעות עשירות ביותר. המדינה חייבת להיכנס לעניין זה, גם מפני שכוחות המדע המצויים בשביל מרכז למחקר מדעי כלישהו הם בכלל מועטים, ועל המדינה, על העם, לתכנן, לסדר בקנה מידה ממלכתי את הדבר.

התמורה השניה, המכריחה את המדינה להיכנס יותר ויותר לבעיות החינוך הגבוה, הוא מקומו של המחקר המדעי והשפעתו המכריחה בחיי המדינה המודרנית ואף בגורלה. בעיית הפיתוח היא, כידוע, אחת הבעיות המרכזיות

עלינו לשקוד שקידה מתמדת ומושכלת על חינוכו ועיצוב דמותו, על קידום רגש האחריות ואהבת האמת שבו, על החזרתו ברגש החופש וההתלהבות ליצירה, ברוח ההגנה והכרת ערכו של היחיד ובקשת טובת הכלל, בכבוד לזולת ובמסירות ונאמנות למשימות של עמנו וארצנו בתקופה זו. כל הדברים האלה צריכים להיות נתונים ברוח המוסד, במחקר שלו, בשטחי ההתעניינות והקשר ההדוק הבלתי-פוסק בין המוסדות לחינוך גבוה ובין חיי העם והמדינה. כל מוסד להשכלה גבוהה צריך בעצם ארגונו להבטיח את קיומה של מסגרת חברתית ומדעית ברוח זו. הביטוי למסגרת זו היא חוקת בית-הספר הגבוה.

יש צורך בחוקה לכל בית-ספר גבוה, וחוקת בית-הספר הגבוה צריכה להבטיח כי החיים בבית-הספר הגבוה, היחסים בין מורה למורה, היחסים בין תלמיד למורה, היחסים בין תלמיד לתלמיד — כל הרות בו תהיה חדורה אותן המגמות שיוברתי עליהן; סדרי העבודה, שיטות העבודה, היחס בין הרצאה ותרגיל, בין תרגיל וסמינריון, בין עבודה בתוך כתלי המוסד ובין עבודה מעשית מחוצה לו, בין עבודה שגרתית לבין עבודת סיום, בין בחינה מקצועית לבין בחינה שנתית, ארגון עבודת ההוראה השיטתית ועבודת המחקר המדעי במקצוע מסוים עלידי הקתדרה שהוקמה בו, צירוף של מקצועות לחוג וצירוף של חוגים ומדורים לפאקולטה, — כל אלה צריכים להיות מודרכים ונשקלים גם מג קודת-ההשקפה החינוכית, גם מבחינת חינוך האדם לכורש מדעי ולעצמאות, לכורש ויושר חברתי ולאחריות אישית וציבורית, אזרחית ולאומית. מכאן חובתה של המדינה להקיף פיד על כך שהמסגרת של החינוך הגבוה תהיה מסגרת אשר בכל מהותה תבטיח את דמות האדם, שיהיה איש המדע וההשכלה וגם אדם בעל איכות חברתית גבוהה.

אמנם, יש מי שטוען: האם אין התערבות המדינה מסכנת את החופש האקדמי, שהוא תנאי לכל חינוך גבוה ולכל מחקר מדעי? — מן הנכון יהיה להתעכב קצת על ענין זה, שהוא ראוי לבידור יסודי כשנעצמו, גם מפני השינויים והתמורות שחלו בחינוך הגבוה בזמנים האחרונים.

אין ספק כי כל מחקר ראוי לשמו, אין לו כל סיכוי להתקדמות ולהתפתחות אם אינו חפשי, אם אין החוקר חורש שאיפה לאמת, זאת אומרת, אם אין המחקר, הבחינה הבלתי-פוסקת של הנחות, מסקנות, תצפיות וניסויים, שיטות ודרכים — אם אין הבחינה הזאת נעשית בלי כל פניות ומתוך שאיפה עמוקה המנחה את האדם להגיע לאמת כשהיא לעצמה. ומשום כך החופש האקדמי, חופש המחקר וחופש ההוראה אינו גורם מכריע בהתפתחות המדע. משום כך שאפו אוניברסיטאות מארצות יסודן לקיום עצמאי. הן נמנעו מלהיזקק אף לתמיכת הממשלות ושאלו לרכוש ולקורות משלהן, כדי שלא תהיינה נתונות להתערבות מצד הממשלות והשלטונות בחייהן ובהתקדמותן.

והנה, דווקא בתקופה האחרונה חלו בזה שינויים, ושתי סיבות לכך: ראשית — התערבותה של המדינה המודרנית בכל פעילות של היחיד גדלה והולכת; החינוך בימינו לא רק נתון למרות המדינה בצורה זו או זו, אלא הוא גם מתוך בחה הישירה של המדינה. החינוך הגבוה הרי הוא גולת הכותרת של כל חינוך, ולכן אין המדינה רשאית לא לשקוד עליו ולא להתעניין בו, ברמתו וביעילותו. שנית — אין בימינו אפשרות לחינוך גבוה ראוי לשמו, בכל צורה שהיא, בלי עזרתה ותמיכתה הגדולה והולכת של המדינה. מוסדות החינוך הגבוה מוכרחים בימינו, כאמור, לקלוט מרכוזים

לא רק לחשוף את תעלומות אדמת ישראל, אלא אף לגלות את צפונות הרוח בנפש האדם — בישראל.

אנו חיים בארצנו בתקופה של קיבוץ גלויות ומיזוג על-ידי היהודים מכל ארץ וארץ הביאו אתם אוצרות רוח משה להם, גם מורשה טכנית ותרבותית, גם רציפות תרבותית משה להם, אף-על-פי שלא תמיד אנו מסוגלים לראות אותה, ואף-על-פי שעם עלייתם לארץ היא לכאורה נדחקת. אבל כוחות אלה, בטבע מהותם, הם במעמקים, ואין להעלותם, אין להם עילם, אלא עלידי חריש עמוק, עלידי מחקר מדעי יסודי, הקשור אורגנית בארץ ובעם. ומשום כך, האחדות המאוחדת של העם — המדינה — חייבת להקים רשות ממלכתית, מוסמכת לטפל בהשכלה הגבוהה ובמחקר.

ותמורה שלישית בשטח החינוך — חשיבותה של ההשכלה הגבוהה בעיצוב דמותם של האומה, החברה והאדם — אמנם הוכרה מזמן, אף כי ההגדרה, אגב, שהיו רגילים להגדיר את תפקידו של החינוך הגבוה, בעיקר, כתפקיד לה' כנתם של אנשי מקצוע בעלי איכות גבוהה לענפים השונים של ההנהלה, המשק והתרבות של המדינה, אינה נכונה בימינו. הגדרה זו עבר ומנה, בימינו, נכונה יותר היא ההגדרה הקובעת, שתפקידו של החינוך הגבוה הוא פיתוח המדע והמחקר, שקידה על הרחבת ידיעותינו והעלאת רמת תרבותנו. בזה קשור חינוכם של מומחים, כי לשם תפקידים אלו דרושים אנשי מקצוע בעלי איכות גבוהה.

כרם, השאלה היא גם מה היא דמותם החברתית של אותם המומחים שעל החינוך הגבוה להכשירם, ומה הן הדרכים המוליכות לדמות הרצויה? ברור הדבר, — שלא רבים עומדים עליו, — כי החינוך הגבוה, אפיו נעשה יותר ויותר מקצועי, אופי הדורש התמחות, הדורש צמצום וריכוז בשטח מסוים. חינוך גבוה בימינו, ברור, אינו יכול שלא לקוד על לימודי-יסוד בשטח של תרבות כללית. בוודאי עלינו להיזהר ולהיזהר מכל חינוך גבוה שטחי שאינו מעמיק ואינו קשור במחקר. אבל מאידך גיסא, חובה עלינו לשקוד על כך, שלא נחנך אנשי מקצוע שמחוץ לשטח התמחותם הם בורים גמורים, ואינם יודעים להתמצא בחברה המודרנית, אינם יודעים להבין אותה כראוי, וזה מטעם פשוט. כל בעל-מקצוע שהשיג רמה מקצועית גבוהה, עומד בפני הבעיה: כיצד להשתמש בהישגים המדעיים החדשים בשלמותם ולקשר את התורה העיונית ועבודת הבניין המעשית, בחיי החברה. התקדמות הטכניקה והתפתחותה של התעשייה קשורות זו בזו. התקדמות המחקר במדעי הרוח צריכה לקדם את דמות החברה, היא צריכה לשקוד על הבנת הזולת, על כושר החיים המשותפים, איש השכלה המקצועית הוא המגשר והמקשר בין שני הקטבים הללו. אחד התנאים להצלחתו במשימה זו הוא השכלה רחבה, השכלה כללית וגם השכלה חברתית, בעלת רמה נאותה בהתאם לרמה המקצועית. משום כך, אחת הבעיות הרציניות בחינוך הגבוה, המחיבת אותו להקדיש לה יותר תשומת-לב, היא בעיית חינוך האדם ומקומו בחינוך הגבוה.

ובכן, רבות הן איפוא המשימות העומדות לפני החינוך הגבוה בתשבותו: המחקר היסודי ושימוש מעשי בהישגים המדעיים, שטחי ייצור חדשים במדינה, ניצול מאכסימום של הפוטנציאל הטבעי של ארצנו, העלאתו של הפוטנציאל האנושי שלנו, שקידה על הכושר המדעי שלנו, שהוא מוכרח להיות גבוה ונעלה. אבל אף רגע אין לנו להסיח דעתנו מן העובדה המכרעת, כי המפתח לביצוען של כל המשימות האלה הוא באדם, בדמות האדם, בשיעור-קומתו הרוחנית. לשם כך

שגיהם בדרכים שונות. למטרה זו בחרו בדרכים שונות: קבעו בחינות ושיתפו בהן גורמים מחוץ למורים ואנשי המוסד לחינוך גבוה; או ששיתפו בבחינות אלה את המדינה (בחינות ממלכתיות) או את באי"כות המקצועות שבהם רצו התלמידים לעסוק. בכל אופן, חופש אקדמאי, במובן של חופש בבחינות ובהכשרה למקצוע אקדמאי, לא היה מעולם, עירבא פרח. אם מוסד יש לו זכות כלשהי בשטח הכשרת אנשי מקצוע, אי אפשר לה למדינה שלא להתערב בזה. כלום יכולה היא לתת למוסד עצמו זכות וחופש להכשיר רופאים? המדינה היא שאחראית לבריאות ולאנשי המקצוע שיהיו ראויים ומתאימים לתפקידם.

תהיה זאת טעות חמורה לחשוב ולהטיח, כי החששות להתערבות בהשכלה הגבוהה קיימים רק ביחס למדינה ולשלטונות; לעתים קרובות יש חששות רציניים מאד להתערבות יתרה מצד גופים ציבוריים-מדיניים וארגונים מקצועיים, שביצורה זו או זו מנסים להתערב ומתערבים במוסדות החינוך הגבוה בכל שטחי פעולתם, אף הפנימיים ביותר. יש לומר בגלוי: לעתים, בסיסמה של חופש אקדמאי מופיעות דרישות שאינן אקדמאיות כל עיקר, אלא דרישות ממשיות אחרות, והתערבות מסוג זה יש בה כדי להזיק לחינוך הגבוה ולתפתחות המדע לא פחות מהתערבותה של המדינה.

רק שלושה גורמים צריכים וחיילים לשקוד על עניני החינוך הגבוה: הממשלה, הנתונה לפיקוח ולביקורת מצד הכנסת, מוסדות החינוך הגבוה שרמטם המדעית אינה מוטלת בספק, ואנשי מדע דגולים ובכירים שבתוקף מעמדם הגבוה במדע צריכה המדינה לשמוע את דעתם ולתת להם אפשרות של שיתוף פעיל בקידום המדע והחינוך הגבוה במדינה. שלושה גורמים אלה יש לצרפם לגוף בעל סמכות מדעית עליונה במדינה. כל יומה ציבורית בפיתוח המדע רצויה וראויה לעידוד, אבל יומה בשטח זה צריכה לעבור דרך הצינורות האלה.

המסקנות המעשיות מהסברותי הן, שיש צורך דחוף והכרחי לארגן את החינוך הגבוה ואת המחקר המדעי בארץ ארגון ארצי במסגרת אחידה של רמה מדעית, של תיאום, תכנון ושיתוף-פעולה. יש צורך להקים מועצה להשכלה גבוהה ולמחקר, שתכלול בתוכה גם ממונים על-ידי הממשלה, גם נציגים של מוסדות החינוך הגבוה וגם אנשי מדע בעלי מעמד גבוה במדינה שיהיו סמכות מדעית עליונה במדינה. מועצה זו תבטיח גם רמה מדעית, את חופש אקדמאי וגם תיאום וארגון של המדע והחינוך הגבוה בארץ.

מתוך נקודת-השקפה זו על תפקידי המועצה המוקמת, אנו מציעים את הרכבה הבא: מטעם הממשלה ישתתף שר החינוך והתרבות, שיהיה יושב-ראש המועצה, נוסף על כך תמנה הממשלה עוד שבעה חברים, וחבר אחד תמנה הסוכנות. אין הכוונה לכך שהממונים יהיו דווקא חברי ממשלה או פקידים, הם יהיו בחלקם בודאי אנשי ציבור, והכוונה היא שעליהם לייצג את עניני כלל המדינה במועצה זו. עשרה חברים יהיו נציגי המוסדות הגבוהים המוכרים — האוניברסיטה, הטכניון ומכון וייצמן, שרמטם המדעית, שזכותה להכריז בינלאומית, מצדיקה ואף מחייבת את השתתפותם במועצה להשכלה גבוהה ולמחקר במדינה. במידה שיתוספו מוסדות מוכרים לחינוך גבוה, הובטחה להם בחוק הצגות במועצה. הסוג השלישי הם אנשי מדע בעלי עמדה גבוהה במדע, הם ייבחרו אישית, ברוב של שני שלישים, על-ידי שאר חברי המועצה. כלומר, לפחות 12 חברים צריכים להצביע בעדם. מועמדים יכולים להיות רק אנשים הכלולים ברשימה שתוגש על-ידי שר החינוך, או ברשימה אחרת המשותפת לשלושת מוסדות ההש-

למחקר, והמחקר בימינו הוא שלוב וארוג בכל המסכת של חיי עם ומדינה. אם רוצה המדינה להיות עצמאית, אין היא רשאית ואין היא יכולה לא לשקוד על תיקונו וקידומו של החינוך הגבוה, וקידום ותיקון הרי משמעותם הן ערבות המדינה, התערבות לשם תיאומם, תכנונם וארגונם הכללי של מוסדות החינוך הגבוה והמחקר המדעי במסגרת הכללית של המדינה, העם והארץ.

סיבות אלה הן שהביאו כמעט בכל ארצות התרבות ליד ייסודן של מועצות למוסדות החינוך הגבוה והמחקר. מועצות אלה מהוות חניך חזק בין הממשלה וגופים ציבוריים מדיניים אחרים העלולים לחנוך על החינוך הגבוה והמחקר, מחד גיסא, ובין המוסדות לחינוך גבוה ולמחקר, מאידך גיסא. מועצות אלה, שמשותפות בהן גם אנשי מחקר והשכלה גבוהה וגם אישי המדינה והציבור, יש בהן משום שמירה יעילה על החופש האקדמאי; אין הממשלה באה במגע ישיר עם המוסדות ואין היא יכולה, גם על-ידי הקצבותיה ותמיכתיה, הגדלתן או הפחתתן, להתערב בחיים האקדמאיים ול"השפיע עליהם; ולא הממשלה נאשרת את חוקות המוסדות ואת סדריהם. כל מוסד אקדמאי חייב להגיש למועצה זו חוקה המבטיחה את החופש האקדמאי ואת הרמה המדעית הנאותה, ואישורה של חוקה זו הוא תנאי להכרה בכל מוסד כמוסד לחינוך גבוה.

מנחם בגין (תנועת החרות):
ואם המועצה לא תאשר — אין הכרה?

שר החינוך והתרבות ב. דינור:
אין הממשלה נותנת תקציב.

מנחם בגין (תנועת החרות):
בעל המאה הוא בעל הדעה. זה מעניין מאד כלפי חינוך גבוה.

שר החינוך והתרבות ב. דינור:
אבל יש פתגם שצריך לשמוע עד הסוף.

מנחם בגין (תנועת החרות):
פתגם ישן הוא מכדי שפרופסור ישתמש בו.

שר החינוך והתרבות ב. דינור:
אבל המציאות מכריחה להשתמש בו לעתים.

מאידך גיסא, מועצות אלה למוסדות החינוך הגבוה והמחקר בארץ נותנות אפשרות לראות את המחקר ואת החינוך הגבוה, במכלול בעיותיהם, ראה כוללת ומקיפה יותר. יש צורך, ואף הכרח, שהחינוך הגבוה והמחקר במדינה יהיה מאורגן, מאוחד, כדי שכולו יראה גם את הציבור כולו ואת צרכיו וגם את משימות הדור והמדינה, ולאורם יקדם — בחוגיו, בין תלמידיו ותבריו — את הכיוון. את שטחי המחקר היסודי, את פעולות המחקר ואת חינוך תלמידיו בוני העתיד, האחראים למדינה, לעם ולארץ.

בחופש האקדמאי היה כלול גם חופש הלימודים של התלמידים, שהיה אחד היסודות של ארגון אוניברסיטאות מראשית התהוותן. ברם, בימים ההם לא הכשירה אוניברסיטה למקצוע כלשהו, והיא נמנעה מזה למעשה ולהלכה; היא נתנה רק תואר אקדמאי, ומשום כך בא גם חופש הלימודים. אולם, מן הזמן שהחינוך הגבוה התחיל להכשיר אנשים לעבודה מקצועית מסוימת: לרפואה, להנדסה, להוראה, למשפט וכ' יוצא באלה — החלו האוניברסיטאות לארגן את לימודי התלמידים, לכוון את לימודיהם, לבחון את מידת התקדמותם והי-

פואה תוך שיתוף עם משרד-הבריאות. כמו כן הוקמה ועדה מרכזית לתיאום המחקר החקלאי (בשיתוף עם משרד-החקק לאות), אשר תסקור את המחקר החקלאי לכל ענפיו ותקבע דרגת עדיפות למחקרים אלה.

על ידי כך שדינו של מוסד זה יהיה כדיון מוסד לענין החוק הזה, תחול חובה גם על המוסד למדעים שימושיים להגיש דיווח-שבועי מדעי שנתי, שהוועדה האקדמאית תטפל בו. הוא יהיה קשור קשר אורגני בקידום המדע וההשכלה הגבוהה במדינה.

אלה הם עקרונות החוק. לפי דעת הממשלה, הוא הכרחי ביותר למדינה, למדע ולעם. אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת-החניון והתרבות.

אני מרשה לעצמי להוסיף נימה אישית. הקדשתי זמן רב לבעיות שהחוק בא לפתור אותן, בעיבודו שיתפתי רבים מאנשי הממשלה, הציבור והמדע. בהזדמנות זו רצוני להודות להם על שיתופם הנאה והיעיל. אני מקווה כי הכנסת כולה תסכים כי יש צורך להעביר את הצעת החוק לוועדת-החניון והתרבות, אשר, כנהוג, תדון בו בודאי לכל פרטיו, ואם תמצא לנכון, תכניס בו תיקונים.

היו"ר י. שפרינצק:

אנו מתחילים בדיון על הצעת החוק. רשות-הדיבור לחברת-הכנסת רזיאלנאור.

אסתר רזיאלנאור (תנועת החרות):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, הצעת-חוק זו המוגשת עתה מחדש לבית, שונתה בצורתה אך לא במהותה העיקרית והעקרונית. כמו בהצעה הראשונה כך בהצעה האחרונה אין הדגש מושם על ההשכלה הגבוהה ועל המחקר, אלא על המוסדות העוסקים בנושאים נכבדים אלה.

אם הנחה היא, שההשכלה הגבוהה והמחקר הם מענייני נה הישר של המדינה — ואין צורך להרחיב בדברים כדי להוכיח שבאמת כן הוא — הרי משום מה אין החוק מטפל בעניינים הנוגעים להשכלה הגבוהה ולמחקר? משום מה אין החוק קובע מה הן ההגדרות: מהו מוסד ראוי להיקרא מוסד להשכלה גבוהה, מהי אינברסיטה, מה מחייב את המורים והתלמידים, מהו מספר שנות הלימוד, מה מספר שנות המחקר, מהי מינימום שעות העבודה, מהו מינימום הסמינאריונים, מהי אחריותם של המורים במובן תלותם בהוראה במוסד בו הם עוסקים — כדי להתגבר על מכשולים וכדי שלא ייווצר מצב שכל הרוצה יבוא ויכריז על עצמו, שמוכר שר הוא להקנות השכלה גבוהה במדעים, וכדי שלא יצאו לשוק מוסמכים היכולים, כדברי השר, לסכן את בריאות האזרחים, את חייהם ובכל אופן את חינוכם והשכלתם.

משום-מה אין החוק מטפל בבעיית ההשכלה הגבוהה במדינה? הוא נשאר גם הפעם צמוד ומצומד למוסדות העוסקים בדברים אלה, בהקצותו להם ביד רחבה סמכויות בלתי מעורערות, העוללות על-פי חישובים וצירופים, שנעשו כנראה בידי "מומחים למתמטיקה", לשמור תמיד על הרוב, כדי שלא יעבור דבר שאיננו לרצון אותם המוסדות הגבוהים להשכלה ומחקר. ועם כל הכבוד שאנו רוחשים למוסדות אלה, אני מבינה מדוע הם צריכים להחליט תמיד בכל הנוגע לעניינים הנכבדים הללו ולהוציא את הסמכות מידי הכנסת?

המשטר הפארלאמנטארי קם כדי להבטיח חופש. הח"ר פש מובטח על-ידי דיון סומכי בחוק. על-ידי עצם העובדה שהצעה זו מעבירה למועצה (שהיא גוף סגור ואינו נתון למרותה ולביקורתה של הכנסת) את היכולת ואת האפשרות

כלה הגבוהה, זמן כהונתם של אנשים שנבחרו כאנשי מדע הוא ארבע שנים. המועצה רשאית להאריך תקופת כהונתם ללא הגבלת זמן או לזמן נוסף, אפילו לכל ימי חייהם.

כחברים אנשי-מדע אפשר לבחור גם מי שאינם תושבי הארץ. במקרה זה הם רשאים להצביע רק בשעה שהם משתתפים בישיבה, אך יוכלו להביע דעה מיעצת בכתב בכל הבעיות. אנשי המדע במועצה יהיו ועדה אקדמית. סעיף 9(ב) מגדיר את סמכויותיה של ועדה זו: הוועדה האקדמית תבדוק את בקשותיהם של מוסדות להכיר בהם לענין חוק זה; היא תבדוק דינים-וחשבונות שייגשו המוסדות המוכרים למועצה ותביע דעתה עליהם; תעבד הצעות לדיוני המועצה על פיתוח המדעים ושמירה על רמת מחקר גאוה; תציע למועצה כללים ותכניות לחלוקת סטפנדיות לאנשי מדע צעירים ודרכים אחרות לעידודם. הוועדה האקדמאית, לפי הרכבה וסמכויותיה, תהווה גרעין לאקדמיה למדעים בישראל.

אני מצטער עמוקות שאלברט אינשטיין ז"ל, אשר אישר בהתלהבות את תכנית הוועדה האקדמאית והביע את הסכמתו, ואף רצונו, להיות אחד מחבריה הפעילים, הסתלק לפני שהחוק אושר. ולפני שזכינו לחברותו הברוכה.

אתם רואים כי בדיקת בקשותיהם של מוסדות להכיר בהם לענין חוק זה, תיעשה רק על-ידי אנשי מדע. ולא זו בלבד: הסעיפים 13 ו-14 קובעים במפורש את ענין ההכרה במוסדות גבוהים, ומתנים שני תנאי-יסוד: א) המוסד המבקש הכרה לענין חוק זה, יגיש חוקתו לאישור המועצה; ומוסד שאין לו חוקה לא ייכיר: ב) המועצה תכיר במוסד לענין חוק זה, אם היא סבורה שיש לו רמה מדעית גאוה. הבדיקה תיעשה רק על-ידי אנשי המדע, אם כי ההחלטה תהיה בידי המליאה. נציגי המוסדות — אשר לגביהם הושמעה טענה כאילו עלולים הם להפריע — אינם אלא שליש של חברי המועצה. החוק קובע גם אפשרות להגיש ערר לפני הממשלה על החלטת המועצה, באם היא סירבה להכיר באיזה מוסד, במקרה זה רשאית הממשלה להחזיר את הענין לדיון מחדש במועצה.

החוק קובע גם ועדות אחרות. הוועדה המתמדת, המוסכת לעניני המועצה שלא נתייחדו להם ועדות אחרות, תשקף את הרכב המועצה על שלושת יסודותיה: ממונים על-ידי הממשלה, נציגי מוסדות ואנשי מדע. כך תהייה שלוש ועדות: למדעי הרוח והחברה, למדעי הטבע ולמדעי הרפואה. הוועדות הללו נקבעו בחוק, מכיוון שהחוק מחייב את המועצה לשקוד על פיתוח המדע והמחקר במדינה. מתוך נקודת השקפה זו מרשה החוק למועצה להקים גם ועדות-משנה ולצרף אליהן אנשים שאינם חברי מועצה.

סעיף 27 דן גם במועצה המדעית, אשר תיקרא להבא "מוסד למדעים שימושיים". החוק קובע את תפקידי המוסד: תיאום עבודות המחקר השימושי הנעשות בידי רשויות המדינה, קבלת תסקירים על ביצוע עבודות אלו ומתן חוות-דעת עליהן, וכן "לבצע עבודות מחקר לצרכי המדינה, בין בשיתוף פעולה עם רשויות המדינה או עם מוסדות ובין על דעת עצמו". על-ידי הכנסת המועצה המדעית לחוק, נותנים אנו לה צורה של מוסד אשר עצם קיומו וגם סמכותו נקבעו בחוק, ואישור התוקה שלו, שצריכה להתפרסם ב"רשומות", הוא בידי הממשלה. יש הגיון בדבר, והוא אף הכרחי, משום שהמוסד צריך לעבוד ועובד מתוך שיתוף הדוק עם משרדי הממשלה השונים בתיכונם של מחקרים שימושיים ובפעלתם: במחקרי הדואר תוך שיתוף עם משרד-הדואר, במחקרי הבנין תוך שיתוף עם משרד-העבודה, ובמחקרי הר

לחוק חוקים ולדון בתקציבים המיועדים להשכלה גבוהה ולמדע, הרינו באים בעקיפין, בעקבות ההצעה המוגשת לכאן, לידי הנחה, שהכנסת והממשלה והמדינה אינם מגיעים כלל לאותו הגובה הנדרש לטיפול בבעיה ששמה להשכלה גבוהה. חושבנתי שזו פגיעה חמורה מאד לא רק במהותה של המדינה, אלא גם במהותו של המשטר הפארלאמנטארי שאנו כל כך גאים בו ודוגלים בו תמיד.

ועכשיו לעצם המועצה. המועצה מהי? מתוך כל המושג כאן אי אפשר להבין אם זה גוף מינהלי, שעליו להוציא לפועל סמכויות מינהליות, כגון: אישורים והכרות, או אם זה גוף מייצג. כי ברגע שאנחנו באים לתת למועצה הזאת את הסמכות לאשר או להכיר במוסדות, הרי אנו נוטלים את האחריות הזאת מהשר וממילא הוא מפורק מאחריות כלפי הכנסת. רצה — הכיר; לא רצה — לא הכיר; הכנסת איננה יכולה להתערב בדבר, מצד שני, ברגע שיש ערעור על איזה מוסד שקופה — בחוק מובטח שיהיו מוסדות מקופחים — והשר מביא את העניין בחזרה למועצה והוא שוב מחליטה לא לאשר, הרי העניין נשאר, כן יקום! ויכול שיימצא מי שיאמר: והממשלה איה? אם הממשלה החליטה להכיר על ידי הכרתו של השר ובא איזה גוף אחר ומבטל, הרי "למה זה אנכי", מי הוא המחליט? מדוע ישנם דברים שלגביהם צריכה הממשלה להתחיל — החל בחומס על חבילות קפה, או בול המודבק על חפסית סגירות, וכלה בעניינים הקומדיים ברומו של עולם כמו עניני חוץ ובטחון, ובשטח זה אין לממשלה מה להגיד, היא איננה יכולה להשפיע? במקום לקבוע בחוק הלכות בעניני החינוך, לקבוע את המינימום הדרוש כדי שמוסד יוכל לעמוד במבחן שיהא ראוי להיות מוסד מוכר, במקום לקבוע, שהמועצה תהיה בסמכות מייצעת לשר וגם בנוגע להכרה במוסדות — אבל האחריות תהיה על השר כדי שיוכל לעמוד תחת המרות העליונה והביקורת העליונה של האומה המתבטאת בכנסת — במקום להגיד בחוק במפורש שההוראה והמחקר אינם עשויים להיות כפופים אלא הם חפשיים, שחופש ההוראה והמחקר מובטח על-פי החוק, מבטח החוק חופש למוסדות. אין בחוק זה שום הבטחה, שמורה או פרופסור באוניברסיטה יוכל להורות כפי שהוא רוצה והתלמיד יוכל ללמוד מה שהוא רוצה. לעומת זאת יש למוסדות חופש לעשות כטוב בעיניהם. אפילו להצר גבולותיו של מורה דגול להכריח אותו לעזוב את המערכה מתוך טעמים שיהיו מובנים לו, ועוד יותר — מורגשים.

אני רוצה להתעכב על כל הסעיפים שבהם ישנה אי-הבנה משפטית, כמו למשל הביטוי "רשות ממלכתית"; או למשל האפשרות שהתקציבים ייחתמו מחוץ לכנסת, אף-על-פי שהם צריכים להיות כלולים וקבועים בתקציב הכללי של משרד החינוך. המועצה הזאת צריכה ליעץ לשר איזה תקציב להציע, והשר יביא אחר-כך את ההצעה הזאת לאושר, ומשם תגיע ההצעה התקציבית במסגרת התקציב לכנסת, כמו שהדברים נעשו עד היום הזה.

לעומת זאת יש לנו שם הצעות, שהשר מציג למועצה. לא שהמועצה מייצעת לשר, אלא השר מציג למועצה והיא יכולה להחליט גם את ההיפך. כן יכולה המועצה לבחור לה, בהיעדרו של השר, יושב-ראש אחר, אבל הוא חייב להיות מנציג הממשלה, ואז הוא יכול להיות גם שר. זאת אומרת, שהמועצה יכולה לבחור שר ויכולה לא לבחור שר; זאת אומרת, שיש כאן ויתור על סמכויות הממשלה. וכך יכולה המועצה לראות את עצמה עומדת גם בזה מעל לכל המוסדות במדינה.

האם כל הדברים הללו עשויים להביא תועלת לעצם העניין

לדון בכל פרטי הפרטים, ואפילו לגבי התקציב, מוציאה הצעה זאת מכלל דיוניה ושיפוטתה של הכנסת אחד העניינים החיוניים והחשובים ביותר למדינה: ההשכלה הגבוהה והמחקר.

חושבנתי שההנחה השניה היא שהתופש, תופש ההוראה והמחקר, צריכים להיות מובטחים ומוגדרים על-ידי החוק ולא לעמוד נוכח האיום, או הסכנה החבויה וצפונה במילים "תיאומם של המדע והמחקר לצרכים שונים". בכל מדינה קיימת בוודאי מועצה לעניני המחקר השימושי הנחוץ למדינה בענפים שונים בחייה, אולם המחקר הזה אינו יכול ואינו צריך לעמוד בקשר ישיר עם המועצה למוסדות השר. כלה גבוהה ומחקר, משום שבו ישנה התועלת המרובה והחשובה למדינה, אבל גם הגבלה טבעית ובלתי נמנעת של החופש המבוקש. אם דרוש לממשלה דבר-מה לצרכי בטחון ולצרכי פיתוח, ועליה להשיג זאת מאת המוסדות הנתונים תחת מרותה והשפעתה, היא באה אליהם בדרישה בין שיש באותו רגע לפרופסור רצון ותחלמידים מצב-רוח לעסוק בנושא ובין שאין להם. הם חייבים לעשות זאת, כי לצורך זה הם קיימים.

לא אכנס עכשיו אל הבעיה, אם יש בזמננו צורך בקיום אקדמיות. על-כל-פנים, במידה שהן קיימות בכל מדינה, הן נבדלות ונפרדות מהמועצה להשכלה גבוהה ולמחקר, ואילו אצלנו החוק הוא בבחינת "הכל יכול וכוללם יחד". כל שלוש הדברים, שהם חשובים כל אחד בפני עצמו, מבולבלים אצלנו בחוק אחד ומוגשים ביד חזקה שאיננה ניתנת להיפתח, לרשות מוסדותיה של אותה מועצה מופלאה.

יש בחוק הרבה דברים שהם בבחינת עירוב סמכויות, למשל ההרכב. בשום אופן אי אפשר להבין על איזו שיטה מושתת הרכב המועצה הזאת. היא מצורפת משרד החינוך, שהוא באופן טבעי הממונה על החוק הזה, ובתוקף החוק; אחר-כך באים שבעה שרים... (ק ר י א ה: שבעה נציגי הממשלה). הם יכולים להיות גם "ציביליים", אבל הם ממונים על-ידי הממשלה. אחר כך ישנה בחירת נציגי המוסדות על-ידי המוסדות בדרך שתיראה להם. כאן מתכוונים כנראה לשמור על התופש האקדמי. אחר כך ישנו איזה דבר שאין לו את בשום חוק בישראל — הרוב המיוחס. שמענו בכנסת דיבורים חוצבי להבות נגד הרוב המיוחס, ופתאום מתגלה הרוב המיוחס דווקא בענין זה, ומכיוון שהוא מיוחס עוסק הוא במיוחסים. הוא עוסק באנשי מדע דגולים, שכל ייחודם הוא בכך, שהם אנשי מדע דגולים, איש איש בענף שבו הוא עוסק. והנה, אנשים סתם, בני תמותה פשוטים יכולים להיבחר באופן רגיל, אבל אנשי מדע דגולים — ואנחנו שמענו כאן מפי כבוד השר את שמו של הפרופסור איינשטיין ואנשי מדע דגולים אחרים שאתם רוצה השר לבוא במגע על-מנת ליצור את הגרעין של האקדמיה הלאומית למדעים — דווקא עליהם נגזר להיות מובחרים בדרך המגבילה, כרוב של שני שלישים. ואי אפשר להבין מהו היסוד לכך ומהי הכוונה, ורק אם מתעסקים במיני, שהכוונה היא לשמור על אותו הרוב, המופיע באחד הסעיפים בנוסחה "לפעם לפעם".

ישנם בהצעת החוק ביטויים שאין להם שום משמעות בלשון המשפטית, לפחות באותה מידה שראינו בחוקים בכנסת. בכל מדינה שבה שרור משטר פארלאמנטארי ישנו שלוש רשויות: ישנה רשות מחוקקת, ישנה רשות מבצעת, וישנה רשות שופטת. החוק הזה בא לקבוע רשות חדשה, רשות מיוחדת במינה לצורך המועצה הזאת, לצורך אותם המוסדות. המוסדות הללו יעמדו איפוא בתוקף המועצה הזאת ממעל לכל רשויות המדינה. על-ידי ביטול האפשרות

בעיות החינוך הגבוה וההשכלה הגבוהה הן סובכות ומ' סובכות בכל ארץ ומדינה השוקדת על התקדמות המדע וההש' כלה הגבוהה. וכדאי לעיין בספרות הרבה, המטפלת בעניינים האלה בארצות עשירות' מסורת בשטח זה, כדי לראות שאין אנו ראשונים לפתרון בעיות אלה. וכל' כמה שנעים לחדש דב' רים, הנה מוטב לנו כבואנו לסדר עניינים רבים, ובתוכם ענייני השכלה גבוהה ומדע, ללמוד מן המתקונים שבשעולם, במקום להשתדל לחדש דברים העלולים להזיק יותר ממה שעשויים הם להועיל.

והנה, כשאני רואה את החוק הזה המונח לפנינו, אשר בדברי ההסבר הצמודים לו מסופר, שבגירסתו הראשונה כבר הובא לפני הכנסת בשנת תשי"ב, והועבר לוועדת' החינוך של הכנסת, עולים בזכרונ' ויכוחים ובידורים רבים. לא אגלה סודות מן החדר אם אספר, שוועדת' החינוך הפכה והפכה בחוק זה, והקדישה לו 19 ישיבות של המליאה ו-12 ישיבות של ועדת' המענה; שמעה אנשי מדע גדולים שבארץ, שמעה את אנשי האדמיניסטרציה של מוסדות ההשכלה הגבוהה; שמעה את המוסדות שראו את עצמם מקופחים על-ידי הצעת חוק זו; הסתה אוזן קשבת לכל ההערות שהעירו בענין זה בעתונות ובציבור, וסיימה את עבודתה בלי שתהיה לה הרגשה, שאמנם הוציאה מתחת ידה דבר מתוקן.

וכל זה למח? מטעם פשוט מאד: ועדה רשאית להכניס להצעת חוק את כל התקונים הנראים לה, ובלבד שתשמור על כוונת החוק המוצע ועל רוח החוק. וכונת החוק ורוחו דווקא, לא נראו לוועדה.

מתוך הוויכוחים בוועדה הלכה וגברה הדעה, גם אצל שר החינוך ועוזריו אשר עסקו במצוה זו, שכדאי לנסח את החוק בצורה אחרת, בצורה שתסיר את החששות והספקות שנתעוררו בכנסת השניה ובוועדה. בירכנו על כך, חשבנו: תשב הממשלה, תיוועץ, תעשה בעניינים הללו את הדרוש — וחביא לפנינו דבר מושלם שזוכל לברך עליו.

וכן, עברה שנה, עברו שנתיים. ורק בשלהי הכנסת הש' ניה, לפתע, הונח החוק על שולחן הכנסת. ברור שחברי הכנסת, אשר העניין כשהוא לעצמו חשוב בעיניהם מאד, וזה ללא הבל של אופוזיציה וקואליציה, החליטו שלא ייתכן לזון בחוק חשוב כזה באווירת הבחירות. וביקשו מן הממשלה — וביתוד משר החינוך — להשלות את הדיון עד יעבור זעם הבחירות. והנה עכשיו, ערב הקמת הממשלה החדשה, מובא החוק הזה לפני הכנסת. ובדבר' הפתיחה של ידידי שר' החינוך, הוא מוסר לנו על השתלשלות מפתיעה ביותר של הכנת מה' דורה חדשה זו של החוק. הוא אומר לנו — לא פחות ולא יותר — כי הוציא את החוק הזה מסמכות הוועדה ומסמכות הכנסת, והעביר אותו לוועדה מייצעת של שרים, שופטים ואנשי ציבור מכובדים, כדי שיעשו הם את עבודתנו. הם בעצם ניסחו את החוק הזה, הם ולא הממשלה, וחוק זה הובא לפני הממשלה. אינני יודעת אם טיפלה הממשלה בנוסח, ואם הוסיפה או גרעה. ועתה, בשעה זו דווקא, עם פרישתו של שר החינוך הובא החוק לפנינו.

ועלי להודות שניסוחו זה מפתיע יותר מן הראשון. הופ' תעתי לראות בו דברים זרים ומזוירים. כברתי על תפקידי המועצה על סעיפה השונים, ולא מצאתי בהם את אחד התפ' קידים בעלי משמעות עקרונית וחשובה ביותר, הנזכר כלאחר' יד בסעיף 10, סעיף' קטן (ב). שר החינוך קרא כאן לפנינו את הסעיפים האלה, ואין ומני מרשה לי לקרוא שנית. אבל גם אם לא עמדתם על הסעיפים האלה בעת קריאתו של שר' החינוך — הרי החוק מונח לפניכם, ובלא קושי תוכלו לעיין

של קידום המחקר והמדע? לדאבוני הרב לא מצאתי — אולי מקוצר המשיג — לא בהצעה הכתובה ולא בדברי ההסבר את ההבטחה לכך. לא הבינתי, מדוע צריך החוק לקבוע את הוועדות. כן לא הבינתי, מדוע צריכה הקביעה להיות שלי' לית, כמו בענין הוועדה האקדמאית, לא הבינתי, מדוע צריך כל מוסד ומוסד להגיש את ההצעות שלו להענקות פרסים וסטיפנדיות ולהטיל אותן על הממשלה. אם הממשלה רוצה להקציב סטיפנדיות עליה לעשות זאת מאליה, ולא בתוקף הלחץ, אם הממשלה רוצה לעודד מחקר שימושי, היא תשיג זאת על-ידי כך שתקבע פרס מסויים, סטיפנדיה מסויימת לחוקר צעיר שיקדיש את זמנו ואת מרצו לחקור בעיה שה' ממשלה מצוניינת בה לטובת המדינה, באחד מן השטחים. אבל לא לתת למועצה הזאת את הסמכות להטיל על הממ' שלה להקציב פרסים וסטיפנדיות, להטיל עליה מעמסות תק' ציביות; כי ענייני התקציב אינם יכולים להיות מסורים אלא לכנסת בלבד.

כן לא הבינתי, מדוע יש צורך במנגנון כל' כך מורכב ומסורבל של מנהלים, של מזכיר אקדמי ומזכיר אדמיניסטר' ראטיבי, איזה צורך יש בהרחבה כללית כזאת? מדוע לא ייתכן שהממונה על החינוך הגבוה במשרד החינוך יטפל בכל הד' ברים הנוגעים למועצה ולמוסדות לה השכלה הגבוהה?

כן לא הבינתי, מדוע החוק לא דאג לכך, שמינויים של מרצים בכל הדרגות ייעשה באופן פומבי ויובטח על-ידי קונקורס פומבי. עד כה היו המרצים ממונים על פי דיון פנימי בתוך המוסדות עצמם. לפי ההצעה הזאת תימסר הזכות למ'נות לאיש אחד ויחיד — למזכיר האקדמאי.

חושבתי שאלו הן נקודות המוכיחות קודם כל, שה' שמירה על חופש המדע איננה עומדת בפני המבחן והביקורת. ולכן נשארת השאלה במקומה: איזה תועלת יביא החוק המוגש בזה?

רציתי לומר דבר גם בנוגע לתלותם של המוסדות בת' עודה המוענקת להם על-ידי נשיא המדינה. מאחר שכל מיכנה המועצה אינו כפי שצריך להיות, נתעורר הצורך למצוא סמכות עליונה שתתן את התעודה. אם כן, הנשיא נותן את התעודה הזאת. אבל המועצה למחקר שימושי כבר פטורה מכך. כבר החוק עצמו קובע את סמכותה, והיא עומדת מעל לאותם מוסדות המחקר וההוראה וההשכלה הגבוהה שבמדינה, שלהם צריך עדיין הנשיא להעניק את תעודותיהם. לכן נדמה לי, שהחוק לא שינה מאומה. הוא עוסק רק במוסדות וביחסים שביניהם, ואולי מוטב לחזור ולקרוא לו בפשטות ובצניעות: „חוק מוסדות להשכלה גבוהה“.

ואשר לגורלה, אין לי הצעה אלא לחזור על ההצעה ראו' שונה שהצענו בענין החוק למוסדות השכלה גבוהה — להח' זיר אותו לתיקי הממשלה.

שושנה פרס"ץ (הציגים הכלליים):

אדוני היושבי' ראש, כנסת נכבדה. מבינה אני לרוחו של שר' החינוך והתרבות, הרוצה לסיים את תקופת כהונתו כשר' חינוך' ותרבות — תקופה רבת' פעלים, הישגים, מחשבה ופעו' לה דינאמית — בהביאו לכנסת חוק, הנראה לו כתקון חשוב לארגון החינוך הגבוה, ההשכלה הגבוהה, המחקר והמדע במדינה. קשה לי מאד בשעה זו דווקא, מתוך הרגורי פרידה מאדם אשר אני מעריכה במיוחד את פעולתו הרבה, לחלוק על מבנה החוק הזה — כאילו היתה לפנינו עוד תקופה ארו' כה לליכונים ובידורים על אותם הדברים שלא נראו לי כאשר החוק הובא לפנינו בגלגולו הראשון, ושאינני יכולה להסכים' להם גם בגלגולם האחרון הזה.

שמשום טעמים אלה אין נראה הרכב המועצה לרבים, הרחוקים מאד מלהיות חשודים על כשרותם, אבל המבינים לרוחם של הטוענים, כי רשות ממלכתית צריכה להיות מורכבת באופן שתסיר כל חשש מלב השואפים להעלות את הרמה התרבותית של המדינה.

והרי מוסדות להשכלה גבוהה קיימים בכל מדינה וארץ, וברבות מהן — גם מועצות להשכלה גבוהה. אין אנו יחידים. הבה נראה איך הקימה אנגליה את "היניברסיטי-גרנד-קומיטי" שלה. ממי מורכבת המועצה הזאת? מי מחליט ובאיוזה אופן עושים את הדברים האלה? למה לנו להיות חכמים מתוכממים, ולמסור לגופים, הצריכים לקבל את תפקידיהם מן המדינה, מוסדות אחרים? למה אין אנו יכולים למצוא את הדרך הפשוטה ולהרכיב את המועצה הזאת כמו שהיא מורכבת, למשל, באנגליה, כלומר, מאישים ולא מבאריכו מוסדות? ויש מועצות שונות. זמני אינו מרשה לי להביא לפניכם דוגמות למבנה המועצות. אבל נדבר על המועצה האנגלית. שר החינוך הניח את דעתו באמרו ששמונה באיכות הממשלה לא יהיו דווקא פקידי הממשלה, כי אם אנשי ציבור שימונו לתפקיד זה. זהו תיקון — תיקון חשוב.

אבל בשים לב להרכב כולו, גם תיקון זה אינו מרגיע, ורצוני להסביר זאת. הרי אותם אחד-עשר אישים דגולים שיתמנו, מקצתם יהיו אנשים מחוץ-לארץ שיומנו כדי להרים את הפרסטיז'ה של המוסד הזה, והשאר יהיו אנשי מדע קשורים בצורה זו או זו במוסדות ההם. חלילה לי מלהחשיב באיש מהם. אין לך אדם שמעריך יותר ממני את מאמציהם ושאיפותיהם לשכלולם ושיפורם של מוסדות ההשכלה הגבוהה ואת סבלם הרב, אבל כדי להתרחק מכל חשש, וכדי להתרחק מלזות-שפתיים, אין להרכיב את המועצה מבני-אדם, שבעיני רבים ייראו כאינטרסאנטים, לא אינטרסאנטים אנוכיים אלא אינטרסאנטים מדעיים, כלומר מבאריכו מוסדות. הרכב צר צריך להיות אחר לגמרי, ולפי עניות דעתי — אישי, אשר לתפקידי המועצה, הרי אלה צריכים להיות מכוונים רק לכיסוסם ולשיפורם של מוסדות החינוך במדינה בלי לפגוע בפגיעה כלשהי בחופש האקדמי.

רבתי, שמעתי בקשב רב את הרצאתו המעניינת של שר החינוך, קראתי את הרצאתו זו גם בדפוס. ואני מוכרח לומר כי יש בה דברים מאד מאד חשובים ואף-פיכך אני צרי כיום לראות את הדברים כהווייתם. הריש אינו מדינה הדוגלת בחופש אקדמי ושר החינוך שלה הוא ראש המועצה שצריכה להיות מועצה אוטונומית בהחלט? אמנם יש מדינות ששם שר החינוך הוא האחראי לחינוך הגבוה, ושם אין מקימים רשות ממלכתית אלא רק ועדת יועצים, שעוזרת לו בעיבוד התקציבים והגשתם לפני בית-הנבחרים, ובבדיקת ההיגיון ותשבונו, ובפיקוח על מוסדות השכלה גבוהה. אבל אם הכוונה היא לעשות דבר יאה יותר, ומקימים רשות ממלכתית שצריכה להבטיח חופש אקדמי, אין באים להעניק למועצה זו סמכות לאשר את חוקות המוסדות, שהרי חוקה היא יסוד החיים של כל אוניברסיטה ושל כל מוסד גבוה, וכמה מסתמל החופש המדעי שלו, בית-הנבחרים מקצב סכום כסף גלוי בלי לחינוך הגבוה, ומועצה זו קובעת את סעיפי חלוקתו לפי ראות-עיניה; אולם זה אפשרי, כמובן, רק בתנאי שהאנשים היושבים בה הם אנשים שכל הציבור הוגה להם אמונה כלאנשי ציבור שאינם מעוניינים להפלות בין מוסד למוסד, בדברים אלה צריכים אנו להיזהר מאד.

מכאן אני באה לדבר נוסף: אנשי המדע שלנו השמיעו

בסעיפים האלה עתה. האם מוצאים אתם בחוק, ביחס לתפקידים של מועצה זו, סעיף המקנה רשות למועצה לבצע בעזרת מחקר מטעם עצמה? לא ולא! אולם הרשוני להקריא באוזניים את הסעיף 10, סעיף קטן (ב), פרק רשיונות המועצה, לאמור: "הממשלה תמנה, על-פי הצעת המועצה, מזכיר מדעי למועצה, והיא רשאית למנות לו, על-פי הצעת כאמור, סגן או סגנים; המזכיר המדעי אחראי לפני המועצה וועדותיה לביצוע עבודות המחקר של המועצה ולתיאום הפעולות המדעיות במוסדות למיניהם וברשויות המדינה".

אדוני שר החינוך — האם כוונת החוק הזה להקים מוסד נוסף למחקר מדעי? האם אתה, שר החינוך, הלוחם תמיד למניעת הכפילות — ולא תמיד, לדעתי, בצדק — אתה, המתנגד לה אפילו בפאקולטות למתימטיקה, אם כי לפעמים הכפילות במוסדות השכלה ברכה בה, כי היא מעוררת קנאות סופרים, — איך הגעת אתה מתוך התנגדות לכפילות, לכפילות בסמכויות, לכפילות במוסדות, לכפילות המחייבת בזבוז כסף רב, ובאת להפתיענו בהצעה זו?

זאת ועוד אחת: בחוק המוצע אין מדובר על השתתפות של באיכות המועצה למחקר שימושי ולמדע שימושי כחבר המועצה, כפי שהיה מוצע בגירסה הראשונה, כי אם מדובר על כך שהמועצה הזאת למחקר היא אחד המוסדות המוכרים לפי חוק זה, ואחד מתפקידיה החשובים הוא לתאם את הפעולה בשטח המדע השימושי בין המוסדות ולהוציא לפועל עבודות מחקר בשמה. נשאלת איפוא השאלה: למה לא להקים רשות ממלכתית נוספת לאותם תפקידים? אמנם יודעת אני שהמועצה למדע ולמחקר שימושי איננה מקיפה את מדעי-הרוח, אבל בשאר הדברים הריהי עוסקת, והאם אין אנו יכולים להסתפק לעת עתה בעבודת מחקר של האוניברסיטה במדעי-הרוח? ואם באת לכלל הכרה כי איננו יכולים להסתפק באוניברסיטה ועלינו להרכיב מועצה כמכון למחקר במדעי הרוח ולתת לה את הסמכויות הדרושות — למה לא קבעת את זה בין תפקידי המועצה?

ואני חפצה שתבינו אותי, אינני מתנגדת להקמת מועצה מינהלית להשכלה גבוהה, למחקר ולמדע, אני מתנגדת רק למועצה מבצעת ליד מועצה מבצעת שניה שכבר קיימת במדינה, ובבואנו לדבר על הקמת רשות ממלכתית לעניני השכלה ולעניני חינוך, צריכים אנו לבנותה בצורה שתוציא כל חשש מלב אותם המוסדות הקיימים אשר יקומו במדינת ישראל בשם של אישים דגולים, דוגמת שלושת המוסדות החשובים אשר גם לפני שנים רבות נאבקו קשה מאד על קיומם ועל הכרתם כציבור. הרי גם שלושת המוסדות הגיעו, בעזרת המדינה, בעזרת התנועה הציונית, בשקידתם הם ובשאיפתם לשכלל את עבודתם — למעמד חשוב שאין איש מאתנו רוצה לפגוע בו או לערער. למה נמנע מן המששים בהרחבת ההשכלה הגבוהה בישראל במדינתנו, אשר רמתה התרבותית אינה גבוהה בה ביותר, אפשרות של פיתוח מוסדות להשכלה גבוהה אשר לא הגיעו עד הנה למעמד מרכזי במחקר ובמדע?

כאן יבוא שר החינוך ויאמר: "ירבונו דכוליה עלמא, חברת-הכנסת פרסץ, למה את מתפרצת לדלת פתוחה? הרי המועצה הזאת נוסדה כדי להכיר במוסדות הללו". וכאן דווקא עלי לחלוק על דבריך, שר החינוך, כדרך שעשית זאת בועי דת החינוך. הרי המוסדות שלנו, שלושת המוסדות הללו, נאבקים על קיומם, נאבקים קשה מאוד, והם יודעים שקשה מאוד להגיע לרמה מוכוונת גם אם מקבלים הענקות מן התנועה הציונית ומן המדינה, והם יודעים שכל מוסד חדש שיקום יפגע בתקציבם שלהם, בחוונם לשכלול ולהרחבה, וטבעי מאד

במשרד-החינוך כבקשת ההורים? לכן נחזק חוק, שיסדיר בעיה חשובה זו.

מובן, שאין מלכות אחת נוגעת בחברתה. אבל יש מוקדם ומאוחר; יש חשוב יותר ופחות חשוב; יש דחוף יותר ויש הסובל דחייו.

אין איש כופר בצורך ברשות מוסמכת שתדאג להשכלה גבוהה במדינה. בדיון בשאלה זו בכנסת השניה כבר הערנו, שהשכלה גבוהה כוללת גם השכלה תורנית גבוהה. אותה שעה הסכים אתנו חבר-הכנסת יצחק בן-צבי, שהוא כיום נשיא המדינה. עם כל השינויים הגדולים שהוכנסו בהצעה דאז אין אף רמז לתיוון בשטח זה, כשם שלצערנו רובם הגדול של התיקונים אינם תיקונים מהותיים.

קשה לי להבין, איך מתעלמת ממשלתנו באופן עקבי ושיטתי מקיום הישיבות הגדולות במדינתנו ומן הצורך לדאוג להן באופן מיוחד. נדמה לי, שחברי הממשלה ושר-החינוך כתובם, ואפילו רבים מבין חברי הכנסת, אינם יודעים מה בעצם מתהווה בשטח הישיבות במדינה. זכינו וקמו לנו מוסדות תורה מפוארים. ארצנו הפכה למרכז תורה גדול, שכמעט שאינני יודע דוגמתו בכמות ובאיכות גם במרכזי תורה גדולים שבגלויות ישראל בעבר. אולם מה מצבן הכלכלי של הישיבות ומה עולה קיומן לקופת הממשלה?

בקווי היסוד של הממשלה הקודמת, בהתייצבותה בכנסת השניה, דובר על התפקיד והמשימה לכנס במדינה את גדולי התורה והחכמה החשובים בעולם. מה עשתה הממשלה לביר צוע משימה זו? חיים אתנו ברוך השם גדולי תורה, גאונים מופלגים, היוצרים בכל ענפי התורה ומעשירים ספרותנו ביצירות פאר ונצח. מה עיזוד נותן להם משרד-החינוך? ה"תרבות שלנו? אפילו פרס אחד מבין עשרת הפרסים הספרותיים לא נותן לספר התורני, על אף התביעה. האם יש עוול גדול מזה?

שר-החינוך שלנו רגיל לספר בהזדמנויות שונות, יהוא עשה זאת גם היום, על מהות האוניברסיטאות בעבר, והוא קבע, שמחות היא אי-תלות. הוא יודע לספר, שלא היתה מקובלת התערבות השלטון באוניברסיטה "ששמרה על החופש האקדמי, הלימודי המוחלט, ואילו עכשיו הוא מדגיש את הצורך, תוך צרכי המדינה, בגישה מעשית יותר.

אמנם גם עכשיו מבטיח סעיף 21 של הצעת החוק חופש מדעי ואומר, ש"כל מוסד הוא בן-חורין לכלכל את עניניו האקדמיים כטוב בעיניו". אולם, חברי הכנסת, הסעיפים 17, 18, 19, ו-20 מניפים גרזן על חופש זה ומערערים את בטחוננו בו.

אני בכלל חושש במקצת מן ההפרזה בצורך של גישה מעשית, ביחוד כשההדגשה באה דווקא מצד אנשי הרוח ואישי הרוח כשר-החינוך שלנו.

הדבר טעון עדיין בדיקה יסודית, באיזה זמנים היתה הרמה המחקרית והלימודית באוניברסיטה העברית גבוהה יותר — אם בימים ההם של חוסר סדר, בימים של תורה לשמה, או לאחר שהשתלט שם משטר ה"סדר"? אני מקווה שלא אחשד שאעבור על דברי חז"ל, שאמרו: "בירא דשתי מניה מיא אל תלמידי ביה קלא". אולם, כשאני רואה מה עלה לאוניברסיטה שלנו מדרוש המעשיות שחורגה אל בין כתליה, אינני יכול להיות שקט לחלוטין. כשאני רואה מה היה המכון ללימודי היהדות לפני עשרים שנה ומה הנהו כיום, כשאני מעביר בזכרוני את אוירת הלימודים ששררה אז באותם הימים ומוכיר את המורים הגדולים גולאק וקליין, צורי וגוטמן, אפשטיין ואסי, קסטנו ופריימן הקדוש, שלא היו להם יור-

לא אחת את חששותיהם הרבים ביחס להכונה ולתיאום של עבודתם המדעית של המוסדות. ברור, שאם מדינת ישראל מוציאה סכומים רבים להשכלה גבוהה, רשאית היא לעמוד על כך שהענינים יהיו בעלי רמה נאותה; ברור, שאיש אינו חולק על כך. אבל מה פירוש הדבר? האם פירוש הדבר שה"ממשלה או הכנסת, המורכבת מחברים הדוגלים באידיאולוגיה מפלגתית זו או זו, תהא מוסמכת להחליט מדי פעם בפעם איך לכוון את המדע במדינה ואיך לתאמו לצרכי המדינה? ש"מא גם בענינים אלה כדאי שנלמד ממדינות אחרות? קראתי עכשיו ספר מעניין מאד על בעיות דומות באנגליה, ומעניין לקבוע שבאנגליה מתבטא פיקוח הממשלה בזה שיושבי-ראש המועצה עורך ביקורים בכל האוניברסיטות, עומד על הצורה שמתנהלת בה העבודה, ומוסר את הדיווח-שבון לא לממשלה אלא למועצה.

זאת ועוד אחרת. אופן ההכרה במוסדות להשכלה גבוהה הוא דבר חשוב מאד. באנגליה, למשל, צריך כל מוסד לקבל קודם כל את הצ'ארטר שלו, כלומר את ההכרה, הקובעת שיש בו כל סימני-היכר של מוסד גבוה — ורק אחרי זה הוא יכול לפנות למועצה לחינוך ולהשכלה גבוהה ולקבל מהם את התמיכה, למה לא נקבע אצלנו סדר דומה?

לצערי הרב, זמני עבר מכבר, ואינני יכולה לנצל עוד את אדיבותו של היושבי-ראש — אני מוכרחה לסיים, אם כי לא אמרתי את העשיית שבעשירית ממה שרציתי לומר. בחוק זה יש כמה סעיפים חשובים, ובייחוד אותם הסעיפים שצינתי, הדורשים תיוון רב. ונדמה לי שהממשלה תיטיב לעשות אם תשהה את עיבוד החוק עוד לזמן-מה, ותעבירו לוועדה בצורה כזו, שבתיוונים קלים בלבד תוכל הכנסת לאשר ולקיים בזה את רצונו של שר החינוך הנוכחי, שהכנסת כולה מכירה ומוקירה את מאמציו הכבירים למען קידום ה"תיוון, ההשכלה והמדע במדינה. אני מציע איפוא להשהות את הצעת החוק בממשלה לזמן-מה, על מנת שתובא אחר כך בצורה מתוקנת.

יצחק רפאל (הפועל המזרחי והמזרחי):

אדוני היושבי-ראש, כנסת נכבדה, אם כי הצעת החוק שלפנינו מופיעה כבר במהדורתה השניה, וכמעט שלוש שנים עברו מאז הדיון הקודם בה, לא השתחררנו גם היום מהרושם, שאין אצלנו רציפות בבניין החינוך ומוסדותיו, שר החינוך, שרוב זמנו בעבודתו במשרדו הלך אחר הגיונו ובנה את החינוך היסודי, הולך גם עם סיום תפקידו אחר לבו, ולבו נתון כידוע בעיקר לחינוך הגבוה. אבל בינתיים אסור לנו לשכוח, שעדיין לא סיימנו את ביסוסו של החינוך התיכוני ושאונו מקדימים כאן את המאוחר. עוד הרבה עלינו לעשות להרחבת החינוך התיכוני והשלישי, אחוז הנוער הממשיך בחינוך התיכוני הוא זעום, והפיגור בשטח זה הוא מב-היל. בתי-הספר התיכוניים מתלבטים קשות וחמורות לקיומם. שכן לימוד גבוה מוטל על הורי התלמידים, ורק לבעלי יכולת ניתן אותו "לוכסוס" כביכול של החינוך התיכוני, ואילו לעניים — שעליהם נאמרה שמהם תצא תורה — להם אין דואג רציני מלבד כמה טיפנדיות ועזמות. עד היום אין מי שישא ברצינות מעמסה זו, וגם הבעלות על החינוך התיכוני אינה מסודרת עד היום הזה.

יש פיצול בסמכויות. בית-הספר החקלאי נתון לפיקוחו של משרד החקלאות; בית-הספר למלאכה נתון לפיקוחו של משרד העבודה. משום מה לא יורחב ההסדר הקיים ב"בית-הספר היסודיים" גם על בתי-ספר תיכוניים? משום מה למשל לא יהא בית-ספר תיכוני דתי נתון לפיקוח הסמכות הפדגוגית

משה ארם (אחדות העבודה — פועלי ציון):

אדוני היושבי ראש, כנסת נכבדה, אני באמת מצטער צער רב שתכונתו הטובה של שרה'הינור' והתרבות שלנו, הדינאמיות שלו, היתה הפעם בעוכרנו. יש היסטוריה לחוק זה: כשדנו בו בשנת 1952 והעבירוהו לוועדת'הינור' תרבות לאחר קריאה ראשונה, ישיבה הוועדה על החוק הזה לא בחיפזון של יום אחד לפני כניסתה של ממשלה חדשה, אם אינני טועה — ויושבת'ראש הוועדה תתקן אותי — הרי הוועדה ישיבה יותר מ-30 ישיבות מלאות של ועדות מישנה וסימנה המון תיקונים, הערות והסתייגויות. אבל כל החומר הזה הלך לאיבוד מטעם פשוט, כי ביום בהירי אחר לקחה הממשלה חזרה את החוק. הממשלה הכניסה שנית את הצ' עת'החוק, לפי דעתה בצורה משוכללת, אך לפי עניות דעת הוועדה על כל חבריה — בצורה קצרה פגומה. היום מציעים לנו את החוק, מעין "שירת ברבור" של השר, לפני עזבו את משרדו. אין אני חושב ששר'הינור' והתרבות זקוק ל"שירת ברבור". בטוח אני שיאריך ימים ויוסיף עוד שנים רבות בעבודתו הפעילה. הוא יכול היה להגיש את הצעת'החוק לממשלת החדשה, שהיתה דנה בו מחדש לאור מה שהושג. אולם אין ברירה, החוק כבר הונח על השולחן, ויש לנו צורך קודם-כל לשוחח עם השר.

אינני יודע למה מכוונת ההצעה על המועצה להשכלה גבוהה. ספק יש בה ביצועי אקדמיה מדעית, ספק מוסד מינהל, רק כדי לתאם את הפעולה בין המוסדות השונים. מה שאינו מוטל בספק הוא, שאם החוק הזה יועבר, סותמים אנו את הגולל על נסיון של יומה ציבורית ופעילות ציבורית כדי להרבות השכלה גבוהה בישראל. והנה דוגמה.

שר'הינור' הרצה בקורסורים של הטכניון בחיפה על בעיית ההשכלה הגבוהה. זה היה דיון מאד מרוכז, מאד יפה, ולדעתי גם מאד חשוב ונכבד. שרה'הינור' קבע שם שלושה יסודות, שאני מקבל אותם ומצטט אותם בשם אומרם:

הראשונה לבעיית החינוך הגבוהה היא בעיית המחקר המדעי. מוסד שאינו מתרכז במחקר מדעי ומחקר שימושי, גם אינו ראוי לשם "מוסד גבוה". יסוד שני — בין מטרות המחקר — פיתוח הפוטנציאל הכלכלי של המדינה ושל כוח האדם בה. היסוד השלישי הוא החופש האקדמי. אלה הן הבעיות ומכאן חוק המועצה להשכלה גבוהה.

אלה היו דברי השר, וכשאתה קורא את הטייטה של החוק, הרי כל הבעיות הללו יש להן רק רמז בחוק. הוא הסעיף הכללי בנוסח אלגברי: תפקיד המועצה לשקוד על קידום ההשכלה, המחקר המדעי והמחקר השימושי וכן על תיאומם לצרכי המדינה. כיצד ייעשה דבר זה? האם זה ייעשה רק על ידי תיאום בין המוסדות? לפי החוק אסור לכרוך על האוניברסיטה מטעם המועצה פעולות מדעיות הנראות למרצה, מאחר שבסעיף 21 נאמר בהחירות משכנתה, שכל מוסד הוא בן-חורין לכלכל עניניו האקדמיים כטוב בעיניו. לכן, לפי חוק זה אין המועצה יכולה לקדם את הדבר; היא יכולה רק לתאם את הנעשה, בלי היכולת להתערב באבטונומיה המוחלטת של המוסדות.

שר'הינור' קבע נכון, שקיים עוד שותף לקידום המחקר המדעי מלבד המוסד — הלא הוא התלמיד; גם בו תלוי הדבר. האם מסדיר חוק זה פעולה תקינה, כיצד ילמדו הסטודנטים, כיצד ממייתם עצמם אנשים באהלה של תורה, כיצד צריכים סטודנטים להתקיים תוך כדי עבודה בלאבאורטוריה, לחפש להם שיתון ומספר שעות עבודה לפרנסתם? האם הוא

שים כמותם, כשאני יודע שגם שרירי הגדולה כמו פרופסור קלוזנר, אלבק ובר אין להם מחליפים כמותם, הרי אני יכול לפקפק אם האוניברסיטה של היום ייצאו תלמידים כמו גדליה אלון המנוח ויידל לחיים שאול ליברמן, מבוני מדעי היהדות בעולם.

אני אינני יודע את המצב בשאר המקצועות. אבל במדעי היהדות, שצריכים היו להיבנות כאן אחרי חורבנם של מרכזי המדע העברי בעולם, של היכלי התורה בגולה, עברו ימי הזהרה, והתורה לשמה עדיין לא מצאה לה תחליף.

אנו מצויים לשמור על החופש של ההתפתחות היחודית, האינדיבידואלית של המוסדות המדעיים שלנו, לא לכפות עליהם סטנדרט ושיגרה. לכל מוסד יש תפקיד בגישתו המיוחדת, בנוסחו העצמאי. וכמה תמוה הוא יחסה של הממשלה שלנו לאותו הנסיון הגדול בהקמת האוניברסיטה הדתית, אוניברסיטת בראילא, שספך רב מן החוץ הושקע בהקמתה, שחלקי יהדות גדולים מעוניינים בה, שאנשי נסיון ב"ישיבה" אוניברסיטה" מטפלים בה, שעוררה אהדה בכל קצווי העולם התרבותי. ואילו תוך אינטרסנטיות משונה לא רק שלא הושטנו לה עזרה, ולו רק במידה שניתנת למוסדות קטנים, אלא אפילו לפתיחה רבת'העם, שהשתתפו בה נציגי עמים ושליחי מוסדות עולמיים, בא נציג מוסמך של ממשלתנו לברך על הקמתו של מוסד זה. האם יספיק נוסע אמן? אילו למשל היתה המועצה בהרכב לפי ההצעה המוגשת כבר קיימת, והיתה צריכה היום לדון על אישור האוניברסיטה בראילא, האם אי-אפשר לשער מה היו תוצאותיו של דיון זה? הרי אפילו אחרי'עשר נציגי המדע אף הם ייבחרו לפי ההצעה של שרה'הינור' והתרבות.

הנה קיימים חילוקי'דעות בשאלה מאד חשובה שעדיין לא נפטרה בה הלכה, ויש דעות לכאן ולכאן, היא שאלת ריבוי האוניברסיטאות. האם יש צורך בהן, האם יש עתה מקום לקרבו לאוניברסיטאות נוספות? השאלה שנויה במחלוקת. אילו למשל, היתה המועצה הזאת לפי הרכבה המוצעת, צריכה להתחיל בשאלה זו היום, הרי ידוע מראש מה עמדת הממשלה, הלא היא נקבעה ועומדת על-ידי שרה'הינור'. האם לא נפסקה כבר הלכה בשאלה זו?

בעיקר במצב הקיים במדינה, כשראינו קביעות ומינויים אקדמיים גבוהים על יסוד מניעים פוליטיים ומפלגתיים, יש צורך ברשות מוסמכת בלתי-תלויה, אמנם הוכנסו תיקונים רבים בהצעה שהוצעה בשנת תשי"ב, אבל התיקונים הללו רחוקים מלספק אותנו.

יש לי כמה וכמה הערות ושאלות לפרטים. הייתי שואל למשל, למה יושב'ראש המועצה הוא שרה'הינור' והתרבות וגם סגן היוש'ראש אף הוא מנציגי הממשלה? יש לשאול, למה נבחר איש המדע הישראלי לארבע שנים ואיש המדע מחוץ'לארץ לכל ימי חייו? הענין של היבחרו לכל ימי החיים בכלל אינו במקומו, ואם יתגלו כוחות גדולים מהם, למה לסתום בפניהם את הדרך?

לפי סעיף 2 תפקידי המועצה הם פיקוח, תיאום ויזמה. מסעיף 10 (ב) (ד) יוצא, שהמועצה יש לה גם תפקידי ביצוע של עבודות מחקר.

לפי סעיף 18 יש מקום לערער בפני הממשלה, אבל מה ערך לערר זה כשההחלטה הסופית חוזרת שוב לסמכותה של המועצה? יש עוד פרטים כאלה ואלה, אולם לדעתי מקום להיכנס לפרטים כשכל ההצעה טעונה עיון מחדש.

הסובייקטיבית של אדם, גם אם הוא האיש הדגול ביותר. ואם נניח, שלא יכירו במוסד להשכלה גבוהה, הרי אין אפילו מוסד לערעורים. נניח שנעשה עוול. "אדם כי יחטא". גם מלך שוגה, גם מוסד שוגה. ואם רוצים לערער — בפני מי? אין אפשרות לערער. אין בית דין לערעורים. יש בית דין לצדק לגבי נפקד שאינו נפקד, אבל לגבי המוסד להשכלה גבוהה — הדבר הזה אינו קיים, המועצה האקדמית — לה זכות גם לבטל את ההכרה, אין זה דבר פשוט, באוסטרא! קיום הוה. כיצד זה נקבע? זה נקבע אפילו לא לפי דעת בני אלמוות. בצרפת יש "בני אלמוות". כאן אין "בני אלמוות". אצלנו יש "בני אלמוות" רק לארבע שנים. המוסד הזה יקבע את הדבר כאילו כל חבריו יש בידם פסקנות אבסולוטית! יש לו זכות לקבל, להחלי, לגזור גורל, לקטול ולהחיות. העד כדי כך? קשה להגיד, שהמועצה הזאת תרכה תורה בישראל.

אחר כך באה התערבות הממשלה. הממשלה קובעת חיפוש אקדמי, אבל הרכב המועצה מעניין: שר החינוך והתרבות — זה ברור; ושבעה נציגי ממשלה אחרים. אני מניח, שמדובר פה לאו דווקא על אנשים דגולים, על אנשי מדע, זוהי אדמיניסטרציה שצריכה להבטיח, שהממשלה מתוך שמירה על החופש האקדמי, תצמצם בכל זאת קצת את מרחב המיתלי של המוסדות. אחר כך תקבע הממשלה את מספר באיכוח המוסדות שיכירו בעתיד — ובלבד שמספרם לא יעלה על מחצית מספר חברי המועצה.

מי הם המוסדות הללו? ישנם ארגונים שונים הפועלים לענין המדע ולענין המחקר. הם לעולם לא יגיעו לידי כך. הממשלה עשתה שני דברים בבת אחת: היא שמרה על אבי טונומיה מלאה על-ידי כך שהמועצה לא תהיה לעולם אקדמית, מפני שהיא אינה יכולה להורות, לצוות, לתכנן, היא גם לא תוכל למנוע כפילות בעבודה מדעית, כי לפי סעיף 21 כל מוסד הוא בן-חורין והמועצה אינה יכולה להתערב. מצד אחד חופש אקדמי, ומצד שני הממשלה קובעת הכל.

תברר-הכנסת רפאל צדק. אפילו כשהשר איננו, הרי סגן יושב-ראש המועצה מוכרח להיות גם הוא מנציגי הממשלה! מדוע לא מהאנשים הדגולים? האם האנשים הדגולים לא יוכלו לנהל את הישיבה הזאת?

אני חושב, שהדינמיות הביאה לנו הפעם חוק נחפו במקצת. יש מוקדם ומאוחר בתורה. הרבה דברים עדיין לא סודרו אצלנו בעניני החינוך. יש ענין של בית-ספר תיכוני, יש גם ענין של בית-ספר יסודי, ויש ענין של לימוד מקצור. אני חושב, שבכל זאת טוב היה לולא היינו מקיימים איוו קונסטרוקציה אמריקנית — והפעם אני אומר זאת לא מבחינת האימפריאליזם האמריקני, אלא מבחינת הארכיטקט-טוניקה האמריקנית — ולא היו בונים לראשונה את הקומה השלושים ותשע לפני שבנינו קומה א' ב' ג' וד'. לכול זמן, יש מוקדם ומאוחר. חוק המועצה להשכלה גבוהה הוא דבר חשוב. אבל בינתיים אני מציע שנדגל מוסדות שישנם. הרוח, החיה, היסוד חייב להיות: לא להחניק שום יומה ציבורית, כי היא ניתנת לא רק בידי אותם המוסדות שכבר קמו לנו, ושאתריהם אינו קיים כלום והם צריכים לתת את ההכשר.

אני מציע, להביע תודה לשר-החינוך על הרצאתו ועל כל מה שהכין ודירבן ועודד אותנו לעסוק בזה. ומאד נבקש את שר-החינוך, שימסור לממשלה החדשה כשי את כל עבודת ההכשרה הזאת על-מנת שהיא תספל בכך ותשלם מה שני חוץ להשלים.

דן באפשרויות למנוע שביתות של סטודנטים שפרצו לא פעם ולא בגלל דברים של מה בכך? כאן נעזר בכלל חלקו של הפארטנר הזה בהשכלה הגבוהה, שכלל וכלל איננו פחות-ערך. שר-החינוך עצמו אומר שיש לשותף את התלמידים ולהעלות במדינה קאור של בעלי השכלה גבוהה. אלה הם דברים מופשטים שאינם מוצאים את ביטולם בגדר החוק ואין להם אף סימן בו. האם יש למועצה זו איוו סמכות בענין זה, או לא? האם היא תדון רק בבעיות בלי לדון בנו? שא הבעיות עצמן: החניך, המתלמד, הסטודנט — שאחרי ככלות הכל הוא העיקר?

מדוע אומר אני שענין החופש האקדמי הוא מופשט בחוק? מדוע אומר אני שבמקום יומה ציבורית ופעילות לקידום המחקר והמדע יכולה המועצה, בלי להתכוון לכך, לפעול בכיוון ההפוך ולשמש דווקא גורם מחניק? הנה דוגמה: מועצה זו צריכה להכיר במוסדות להשכלה גבוהה ול- אשר את חוקיהם. אין זה סוד שקיימת יומה ציבורית שונה. כך יש בית-ספר גבוה למשפט וכלכלה, שלא זכה עדיין ולא יזכה בשום אופן לתואר האקדמי הזה, אם כי יש בו פרופסורים מרצים, אם כי מאות סטודנטים לומדים ומ- שכללים בו את ידיעותיהם. האם אין הוא ראוי לכך, משום שלא היה ראוי בעיני שר-החינוך? — בטוח אני שלא. אולם ברעל שובעים שישנם ארבעה מוסדות גבוהים, וכבודם במ- קומים מונח: האוניברסיטה העברית, הטכניון בחיפה, מכון ויצמן והמוסד למחקר שימושי — מאחר שאלה נקבעו בחוק והם הקובעים, לא יזכו עוד האחרים להכרה.

שר-החינוך והתרבות הוא חניכה של רוסיה; הוא בוודאי זוכר יפה מאד שלמד מוסדות ההשכלה הגבוהים הרשמיים היו עוד מוסדות שמבחינת רמתם היו גבוהים עוד יותר, אך לא היו מוכרים. כך היה בפטרבורג המכון הפסיכו-נברולוגי אשר ידוע שעמד על רמה גבוהה מאד אך לא היה מוכר ומוסמך, כשם שהקורסים של לסגאפט היו בצדי הדר-כים, אם כי כל מי שסיים את הקורסים הללו נתברכו בו יותר מאשר במסיימי אוניברסיטה. גם במדינת ישראל לא יהיו קורסים אלה מוכרים; האוניברסיטה בתל-אביב לא תוכל לקום משום שיש איוה "חשבון" לא לפתוח אוניבר-סיטה מקבילה לירושלים. מדוע מוכרחים לסטודנטים לנוע לירושלים, להינתק ממקומם ולחפש את המשך השכלתם בעיר אחרת? מדוע חייב הדבר להיות? אם רואים את תפקידי המועצה להשכלה גבוהה בקידום המחקר והמדע ופיתוח ההשכלה הגבוהה בכל מקום שרק אפשר — מדוע צריכים להיות המוסדות מוצאים מסוג זה? אני מניח שגם סמינר הקיבוצים הוא מוסד גבוה מאד מבחינה פדגוגית; אינני מדבר על הנסיון לקטול אותו בכלל, אך מדוע אין הוא יכול להיות מיוצג? מדוע רק המחלקה לפדגוגיה של האוניברסיטה תהיה מיוצגת? מדוע לא יגיע גם הוא לכך בשעה שזהו מוסד שמתחנכים בו והוא טיפה וגידל דור של מחנכים?

נקבעו בחוק גם ענינים אדמיניסטרטיביים מאד מעניי-נים. המועצה תאשר תקציבים ותכניות פיתוח של מוסדות המבקשים השתתפות אוצר המדינה. היכן הכנסת? האם עד לידי כך מגיעה האבטוגומיה? הממשלה תתערב ממילא במ-קום שמדובר על החופש האקדמי, אך כאן יש ללחום על סמכותה של הכנסת.

המועצה תבדוק את בקשותיהם של מוסדות להכיר בהם לענין חוק זה. כיצד ייעשה הדבר? מה הם הסימנים האובייקטיביים, שלפיהם צריך לקבוע איוהו מוסד ראוי לכך? דברים אלה צריכים להיקבע לפי חוק ולא על פי גישותו

הי"ר י. שפרינצק:

רשות-הדיבור לחבר-הכנסת גורוק.

מרדכי גורוק (הפועל המזרחי והמזרח):

בית גבוה. בעיית ההשכלה הגבוהה היא רצינית מאד. כלנו שואפים להרבות מדע ודעת במדינתנו. והנה, הצעת החוק על דבר המועצה באה כאילו לא להרחיב אלא לצמצם. רוצים להסתפק בשלושת בתי-הספר הגבוהים הקיימים כעת, שאחד מהם הוא מכון וייצמן ברחובות — שאין לראות בו מוסד להוראה ולהקניית השכלה. אלא מכון למחקר ולמדע. הגבלת ההכרה מראש למוסדות להשכלה גבוהה בשתי ערים בלבד, כמוה כחסימת הדרך בפני התפתחות המוסדות להשכלה גבוהה הקיימים בשאר הערים, ובלימת היוזמה הציבורית לטיפול מוסדות להשכלה גבוהה חדשים בארץ. זה הוגדר בהצעת החוק בסעיפים 2, 11 ו-12.

הסעיף 19 מעניק למועצה סמכות בלעדית בהכרה ובהשגת תחנות המדינה בתקציב. הסעיפים 3 ו-4 יוצרים רקע של מונופול ועשויים לסטח שאיפות של "אינטרסאנטיות" במועצה. הענקת סמכות רחבה כזו לגופים מעוניינים, טבעי הדבר שתשלול מהמועצה את הגישה האובייקטיבית הדרושה לפתרון הוגן ובלא משוא פנים של בעיות להשכלה גבוהה בישראל. מחובת המדינה לתמוך במוסדות קיימים ולפתוח מוסדות חדשים.

יש במדינה אלפי גומרי בתי-ספר תיכוניים שיש להם הזכות לקנות דעת במוסדות להשכלה גבוהה, ונוסף על אלה ישנם קשישי-גיל שגם הם שואפים לקנות דעת. אחוז מצער בלבד יכול להרשות לעצמו ללמוד בלי לעבוד. מרביתם אינם יכולים לעלות לירושלימה ולחיה כרי לקנות דעת. המדינה מצוה להכיר במוסדות הקיימים, כגון בתי-הספר הגבוה למשפט ולכלכלה, הקיים כבר עשרים שנה. מספר הסטודנטים עכשיו הוא 1,300. מספר המרצים 100. על מרציו נמנים אנשי מדע, בעלי ותק בהוראה אקדמית, במחקר בארץ ובחוץ לארץ, שופטי בית-המשפט העליון והמחוזי, עורכי-דין ותיקים אישים העומדים בראש המנגנון, מוסדות ומפעלים פינאנסיים וכלכליים במדינה. מרבית המרצים פרסמו עבודות מדעיות בארץ ובחוץ לארץ, שבתלקן יצאו לאור מטעם בית-הספר. עם פתיחת הפאקולטה למשפטים באוניברסיטה בירושלים הוזמן חלק מבין מרצי בית-הספר להימנות על המרצים הקבועים בה. רוב הסטודנטים בה מרותקים מבחינה כלכלית לתל-אביב או לסביבתה ובית-הספר היא אפשרות יחידה להם לקידום השכלתם. כן גם אוניברסיטת בראילן ברמת-גן. המדינה צריכה לפתוח מוסדות להשכלה גבוהה בכל מקום שנראה צורך רציני בכך.

התקיים כנס ציבורי שהשתתפו בו חברים מעיריות תל-אביב וחיפה מכל הסיעות, גם חברי כנסת, שופטים, ועורכי דין, אנשי מדע ואנשי ציבור. בהחלטות הכנס נאמר: "להפנות את תשומת לב הממשלה וחברי הכנסת לחרדה שהתעוררה בשתי הערים לקראת החוק המוצע, העשוי לעכב את התפתחות המוסדות להשכלה גבוהה שהוקמו בשתי הערים, כגורעניים למוסדות אקדמיים בעתיד".

והנה קיימת אגודה של "ידידי האוניברסיטה בתל-אביב". היא שמה לה למטרה להקים את קריית האוניברסיטה בתל-אביב, שכגרעין לה ישמשו בית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה. המכון למדעי הטבע והמכון לתרבות ישראל. תכנית האגודה היא, בין השאר, להכליל בשלב מאוחר יותר במסגרת האוניברסיטה גם את המכונים להשכלה גבוהה שהוקמו על-ידי מרכז החינוך של ההסתדרות: המכון למדעי החברה, המכון לידעית החברה, המכון לידעית הארץ, בית-הספר הגבוה להשתלמות מורים, המכון לציור ובית-הספר הגבוה לפועלים.

האוניברסיטה בראילן ברמת-גן העמידה לה בין השאר למטרה, לאפשר לצעירים מארצות-הברית, קנדה ועוד ארצות ללמוד תקופה מסוימת בישראל, בלי לאבד על-ידי כך נקודות זכות באוניברסיטה בארץ מוצאם. אוניברסיטת בראילן היא חיי הנושא את עצמו. "המזרחי" בארצות-הברית השקיע ומשקיע סכומים גדולים לא רק בבניניה. ישנן סטיפנדיות שונות לסטודנטים, גם על סכום של 1000 דולר. רבים מהסטודנטים יישארו בארץ, בעוד שמרבית הסטודנטים הישראליים בחוץ לארץ אינם ממהרים לחזור לארץ.

מורים בעלי ניסיון רב בשיטות ההוראה מאוניברסיטאות שונות בארצות-הברית ואנשי שם בעולם המדעי, הם עמודי התווך בין חברי סגל המורים. מוסד זה המביא ברכה למדינתנו לא רק מבחינה מדעית בלבד, הולך ומשתפר ויהיה בלי ספק לתפארת ישראל.

תל-אביב וסביבותיה וגם חיפה וסביבותיה יש להן הזכות לבתי-ספר גבוהים שלהן. כבר הדגשתי, שקשה לבני עניים לעלות לירושלימה ולדאוג לאש"ל. חכמינו ז"ל הכריזו: "היהורו בבני עניים שמהם תצא תורה". יש מקום בארצנו לבתי-ספר גבוהים. "מי יתן כל עם ה' נביאים". הלוואי וירבו מוסדות להשכלה גבוהה בישראל.

בחוץ לארץ ישנן אוניברסיטאות במרחק של חצי שעה נסיעה ברכבת מאוניברסיטה בעיר אחת לשניה, ואין איש מתלונן על ריכוז אוניברסיטאות.

העדר הוראה מפורשת בהצעת החוק על החובה לדאוג לפתיחת מוסדות להשכלה גבוהה חדשים יוצר את הרושם, שמנסחי ההצעה התעלמו משום מה מחובת פיתוח ההשכלה הגבוהה במדינה. ההצעה הגבילה את עצמה לשמירה על הקיים והמוכר בלבד. תוצאותיה יהיו, שרק בני עשירים יוכלו ללמוד. הקהל הרחב השואף לקנות דעת — ממנו תימנע ההשכלה הגבוהה ותישלל הפצת המדע והדעת מרבית. הוועדה שתדון בהצעת החוק באם הכנסת תמסור אותה לוועדה, צריכה לתקן באופן ראויקאלי את ההצעה, על פי ההערות השונות, ורק אז נזכה להפצת ההשכלה הגבוהה בישראל.

ולבסוף אני מרגיש צורך נפשי להביע את ברכותי הלב-ביות לידידי המכובד שרה-חיינו-התרבות פרופסור בנציון דינור, שלדאבוננו פורש מאתנו. אני מאחל לו הצלחה רבה בעבודתו המדעית והציבורית.

הי"ר י. שפרינצק:

איני חולק על הברכה, אבל עוד מוקדם לדבר על פרישה. הישיבה נעולה. הישיבה הבאה תתקיים בשעה 20.30.